

Quart curs del Grau en Criminologia

Menció en Execució Penal

EL RAPPORT COM A FASE CLAU EN L'ENTREVISTA COGNITIVA A MENORS TESTIMONIS

Un estudi sobre l'obtenció i la valoració del testimoni infantil

Treball de Recerca

Entregat el 30 de maig de 2014

Esther de la Encarnación Ordóñez

Treball tutoritzat per Manuel Casado Gómez

Abstract

For a long time, child's testimony has been questioned as unreliable. In that sense, it was considered that children was a suggestible and manipulated collective and could hardly provide relevant information in a criminal investigation.

Although these ideas have evolved, people doubt the ability of children to provide a good testimony. At this point, according to the existing literature on Witness Psychology, the research presented below aims to support the idea that an adequate cognitive interview and the establishment of rapport are good tools to help children to provide a testimony that could be taken up in legal proceedings.

Certainly, the results of research provide conclusions on the process of obtaining and assessment of the content of the speech of children. They also highlight the ability of children to give testimony according to their age and where rapport becomes an essential stage in cognitive interview to develop a scientifically based expert report.

Key Words: testimony, cognitive interview, rapport, exactitude, credibility.

Resum

Durant molts anys, el testimoni dels menors ha estat qüestionat per considerar-se poc fiable. En aquest sentit, es defensava que els menors configuraven un col·lectiu suggestible i manipulable que difícilment podia oferir informació rellevant en una investigació judicial.

Malgrat aquestes idees han evolucionat, encara es dubta de la capacitat dels menors per a oferir un bon testimoni. En aquest punt, d'acord la bibliografia existent sobre Psicologia del Testimoni, la recerca que es presenta a continuació, pretén recolzar la idea que amb una entrevista cognitiva adequada i en la que el *rapport* esdevingui una fase clau, els menors són més capaços d'oferir un testimoni que pugui ser tingut compte en un procés judicial.

Certament, els resultats de la recerca aporten conclusions tant en termes d'obtenció del testimoni com de valoració del contingut del discurs dels menors i posen de manifest la capacitat dels menors per aportar testimonis acords a la seva edat i on el *rapport* esdevé una fase essencial per obtenir elements d'anàlisi que serveixin per argumentar l'informe pericial.

Paraules clau: testimoni, entrevista cognitiva, *rapport*, exactitud, credibilitat.

Nombre de paraules: 12.278

ÍNDEX DE CONTINGUTS

1.INTRODUCCIÓ	4
2. MARC TEÒRIC SOBRE EL TESTIMONI INFANTIL.....	6
2.1. APROXIMACIÓ A LA PSICOLOGIA DEL TESTIMONI	7
2.2.LEGISLACIÓ NACIONAL SOBRE EL MENOR TESTIMONI	9
2.3. L'OBTENCIÓ DEL TESTIMONI INFANTIL.....	10
2.3.1. L'entrevista cognitiva a menors	11
2.3.2. El <i>rapport</i> com a fase clau	13
2.4. LA VALORACIÓ DEL TESTIMONI INFANTIL	15
2.4.1. La credibilitat del testimoni.....	16
2.4.2. L'exactitud del testimoni.....	18
3. METODOLOGIA	23
3.1. MÈTODE	24
3.2. MOSTRA D'ESTUDI	24
3.3. OBTENCIÓ DE LA INFORMACIÓ	25
3.4. DISSENY D'ANÀLISI.....	25
4. ANÀLISI DE LA INFORMACIÓ.....	27
4.1. L'OBTENCIÓ DEL TESTIMONI	27
4.2. LA VALORACIÓ DEL TESTIMONI.....	31
4.2.1. La credibilitat del testimoni.....	31
4.2.2. L'exactitud del testimoni.....	32
5. DISCUSSIÓ I CONCLUSIONS	36
6. AGRAÏMENTS	40
7. BIBLIOGRAFIA	41
ANNEX.....	45
ANNEX 1. MARC TEÒRIC	46
ANNEX 2. METODOLOGIA.....	62
ANNEX 3. RESULTATS DE LA RECERCA.....	69

1. INTRODUCCIÓ

Tradicionalment, s'ha qüestionat la capacitat dels infants per aportar un testimoni creïble ja que es consideraven altament "imprecisos, suggestionables i manipulables" (Quejerta, 1999: 165). Conseqüentment, es dubtava de la informació que oferien en els procediments judicials. Per aquest motiu, multiplicitat d'autors s'han interessat, en els últims anys, per trobar els elements per obtenir un bon testimoni així com per poder valorar-lo amb totes les garanties possibles i evitar possibles errors judicials.

Així, l'obtenció i valoració del testimoni infantil esdevé una qüestió especialment delicada en l'àmbit judicial. En aquest sentit, la bibliografia coincideix en afirmar que l'exactitud del testimoni infantil així com la credibilitat depenen, en gran part, de l'edat del menor i la tècnica de l'interrogatori. És precisament aquesta idea la que ha motivat l'elaboració de la recerca.

En base a aquesta idea, l'establiment del *rapport* (vincl entre el tècnic i el menor) pot ser fonamental per aconseguir una informació més pròxima a la veracitat del fet narrat i prou consistent per fer una anàlisi del testimoni que resulti útil en el procés judicial.

Amb això, es presenta una recerca sobre la importància del *rapport* tant en l'obtenció com en la valoració del testimoni infantil. Per aquest motiu, els objectius generals que es plantegen són:

1. Entendre quins són els elements determinants del testimoni infantil.
2. Demostrar que la fase de *rapport* esdevé una a fase clau en el procés d'obtenció del testimoni.
3. Conèixer el procediment de valoració del testimoni infantil.

Per assolir aquests objectius s'ha estructurat l'estudi en quatre grans blocs: marc teòric, metodologia, resultats i conclusions. En tot cas, val a dir que malgrat els fonaments del treball són bàsicament psicològics s'ha intentat atorgar un valor afegit aportant una visió de caire criminològic.

Així, en primer terme, i a partir d'una revisió bibliogràfica, es realitza una aproximació al testimoni del menor tant a nivell històric com legislatiu per, posteriorment, aprofundir en els processos d'obtenció i valoració del discurs. Aquesta revisió bibliogràfica es complementa amb la informació extreta de l'entrevista realitzada a una professional de l'Equip d'Assessorament Tècnic Penal del Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya¹. Val a dir que els continguts del marc teòric, més enllà de la contextualització històrica i legal, s'articulen en base al punt de vista de professional, és a dir, segueixen la lògica del tècnic des que rep un cas fins que el dona per tancat.

A partir d'aquest marc teòric i de les hipòtesis de treball que d'aquest es deriven, es delimita la metodologia i, en ella, el disseny d'anàlisi.

Posteriorment, es presenten els resultats, obtinguts a partir d'entrevistes realitzades a menors en dos blocs d'entrevistes i en els que es relacionen els principals elements del testimoni dels menors amb la variable *rapport*.

Finalment, es presenten les conclusions juntament amb una reflexió crítica dels resultats obtinguts. En aquest punt també s'exposen les principals implicacions pràctiques i limitacions de la recerca i, en conseqüència, es formulen propostes de futur, reflexionant sobre el rol del criminòleg en tots aquests procediments.

¹Veure annex 1.2. Transcripció de l'entrevista a una professional de l'Equip d'Assessorament Tècnic Penal (L. Rodríguez, comunicació personal, 8 d'abril de 2014).

2. MARC TEÒRIC SOBRE EL TESTIMONI INFANTIL

L'objecte d'estudi és molt ampli i relativament recent. Per aquest motiu, és important delimitar-lo i contextualitzar-lo per formular les hipòtesis de treball.

En la nostra societat, **valorar si el testimoni d'una persona es correspon a la realitat és una de les qüestions més importants a nivell judicial** doncs, en una societat on la justícia es centra en el descobriment dels fets, poder fer una valoració del testimoni exhaustiva i objectiva esdevé fonamental per evitar condemnes injustes i processos de victimització secundària, la qual cosa resulta essencial en el treball amb menors.

En aquest sentit, malgrat fa més de dos mil anys, els israelites ja feien servir tècniques per intentar descobrir la veritat mitjançant el *Judici de Déu*, l'interès de les ciències experimentals pel món judicial no va desenvolupar-se fins a principis del Segle XX, quan sorgiren la Psicologia Forense Experimental, la Psicologia Jurídica i la Psicologia del Testimoni (Quejerta, 1999). És precisament aquesta última, la **Psicologia del Testimoni**, la que ocupa un paper central en l'objecte d'estudi que ens ocupa ja que s'interessa per la quantitat i la qualitat dels testimonis.

Gran part d'aquest interès va néixer en consonància amb els moviments victimològics, que van promoure el desenvolupament de l'informe pericial psicològic. Aquest interès tenia el seu focus sobretot en casos de víctimes d'abús sexual infantil, on les conseqüències d'una valoració deficient podien esdevenir especialment delicades en termes de victimització secundària (Manzanero i Muñoz, 2011).

D'aquestes primeres pinzellades es desprèn que la **rellevància criminològica** d'aquest objecte d'estudi resideix en les mateixes qüestions que van despertar el seu interès. És a dir, trobar mecanismes d'obtenció del testimoni i alhora establir criteris de valoració el més adequats possibles i obrir, així, les portes a una praxis judicial amb més garanties.

En aquest punt, els menors prenen un paper especialment delicat ja que es tracta d'un col·lectiu altament vulnerable i amb el que, per tant, cal tenir una cura específica durant tota la seva intervenció en el procés judicial.

En base aquestes primeres idees, en els apartats següents es presenten les principals aportacions teòriques en l'àmbit del testimoni infantil.

2.1. APROXIMACIÓ A LA PSICOLOGIA DEL TESTIMONI

A partir del seu sorgiment com a tal en el Segle XIX, la Psicologia del Testimoni es va configurar com la ciència de referència en l'àmbit dels testimonis. Així, ha anat prenent protagonisme a mesura que ha anat aportant coneixements científics sobre l'exactitud i la credibilitat dels testimonis i, en conseqüència, ha abandonat creences més primitives sobre la veritat, com la del *Judici de Déu*.

Els antecedents de la Psicologia del Testimoni es troben en el mateix origen del Dret ja que els primers textos grecs i romans sobre aquesta matèria s'interessaven en l'obtenció del testimoni dirigida al descobriment de la veritat i la mentida (Manzanero, 2010). Segles després, en l'àmbit criminològic, Cesare Bonnesano (1764, citat a Manzanero, 2010), a la seva obra *Dels delictes i les penes*, va posar de manifest la importància dels testimonis i els interrogatoris suggestius.

En el **context internacional**, una de les primeres aproximacions a la Psicologia del testimoni de menors específicament va produir-se de la mà de Motet (1887, citat a Manzanero, 2010), que es va interessar pels testimonis infantils falsos i en relació amb aquests va tractar aspectes com la suggestionabilitat i la distinció entre imaginació i realitat dels menors. Tanmateix, anys més tard, Gross i Cattell als Estats Units (citats a Manzanero, 2010) van introduir en el debat d'aquesta disciplina conceptes com exactitud, percepció, imaginació, memòria o declaracions.

Molts anys després, destaquen les aportacions d'Alfred Binet (1900, citat a Soria i Sáiz, 2005; Manzanero, 2010), el qual també es va interessar per la sugestionabilitat de la memòria dels nens.

Més endavant, un altre punt clau per a la Psicologia del Testimoni va ser la fundació, l'any 1903, de la revista de William Stern (citada a Soria i Sáiz, 2005) *Contribuciones a la Psicología del testimonio*, en la que es recollien estudis sobre la inexactitud i la sugestionabilitat dels testimonis. En aquest sentit també, l'alemany Karl Marbe (citada a Soria i Sáiz, 2005) va exposar com els problemes de vulnerabilitat dels testimonis afectaven les seves declaracions.

D'origen també alemany, però situat als Estats Units, Hugo Münsterberg (1908, citada a Soria i Sáiz, 2005; Manzanero, 2010) va assentar les bases del que encara avui s'aborda en aquest àmbit. La importància d'aquest autor resideix en la seva contribució a la correcció dels procediments policials i judicials en base als coneixements de la Psicologia sobre la base dels errors perceptius i de memòria dels testimonis honestos, és a dir, les persones que no volen mentir deliberadament.

En aquestes primeres dècades del Segle XX la Psicologia del Testimoni va desenvolupar-se exponencialment. No obstant, durant la Segona Guerra Mundial, va caure en una greu crisi amb el sorgiment dels primers corrents conductistes (Manzanero, 2010).

No va ser fins els anys 60 que, amb el naixement de la Psicologia Cognitiva de la mà de Neisser (1967, citada a Manzanero, 2010), es va iniciar un procés de renaixement de la disciplina, produint-se un auge d'aquesta fins els anys 90, quan havia assolit una important consolidació (Manzanero, 2010).

En el **context nacional**, l'interès per la Psicologia del Testimoni va començar a aparèixer ben entrat el Segle XX, quan a nivell internacional estava en crisi.

Així, en el nostre país, la Psicologia del Testimoni és molt recent doncs malgrat el seu origen se situa l'any 1908, el desenvolupament més important no es va donar fins els anys 70 i 80. Durant aquests anys de desenvolupament, aquesta disciplina ha establert les bases per l'emergència de models de valoració del testimoni que permeten elaborar informes tècnics pericials fonamentals en els processos judicials.

En aquest sentit, actualment, més enllà d'intentar obtenir els testimonis dels menors d'una manera òptima, tracta de determinar la qualitat d'aquests atenent a l'exactitud de les declaracions així com a la credibilitat del testimoni (Mira i Diges, 1991; Soria i Sáiz, 2005; Manzanero, 2010). Per aquest motiu, prenen importància els estudis sobre la memòria, el processament de la informació i el llenguatge per millorar la recuperació de la informació i la validació del testimoni (Soria i Sáiz, 2005). Així, alguns autors aposten per l'anàlisi del testimoni en base al continu exactitud- inexactitud, mentre que d'altres es decanten pel continu veritat- falsedat (Soria i Sáiz, 2005).

2.2.LEGISLACIÓ NACIONAL SOBRE EL MENOR TESTIMONI

Seguint l'evolució de la Psicologia del Testimoni, la legislació al respecte també ha anat desenvolupant-se. En aquest sentit, malgrat l'any 1994 ja existia la *Llei Orgànica 17/1994 de Protecció de Testimonis i Pèrits en causes criminals*, no va ser fins l'any 1996 que, amb la *Llei Orgànica 1/1996 de 15 de gener, de la Protecció Jurídica del Menor*, es va introduir la idea de la necessitat d'adequar les compareixences judicials a cada situació i a l'etapa evolutiva del menor, preservant sempre la seva intimitat (Manzanero, 2010). Aquesta llei, malgrat l'intent d'establir un protocol l'any 2006 (González, Muñoz, Sotoca, et al., 2013), no va ser recolzada per cap altre precepte ni va actualitzar-se fins l'any 2009, quan la Fiscalia General de l'Estat va establir, amb la *Circular 3/2009 de 10 de novembre de 2009, sobre la Protecció dels menors víctimes i testimonis*, els principis generals de la praxis judicial amb menors testimonis així com els procediments per a l'obtenció i la valoració del seu testimoni. Tots ells es dirigeixen a protegir el menor d'una possible victimització secundària producte de la repetició de diligències o de la seva declaració. Tanmateix, aporta les bases per al tractament del menor durant el procés judicial, contemplant la possibilitat excepcional que es valori com a prova de càrrec² el testimoni de pares o de terceres persones (Manzanero, 2010).

²Entenem per prova de càrrec aquella que té com a finalitat demostrar la culpabilitat de l'encausat en un procés judicial.

Si pel contrari, es decideix que el menor ha d'assistir al judici oral, s'estableixen mesures de neutralització dels possibles efectes de victimització secundària com, per exemple, l'ús de mampares. En casos més greus, en què existeixi perill per a la integritat física, psicològica o moral s'apliquen els mecanismes recollits a la *Llei Orgànica 19/1994, de 23 de desembre de Protecció de Testimonis i Pèrits en causes criminals*. Tanmateix, es preveu la possible aplicació de preceptes de la *Llei D'Enjudiciament Criminal*.

En relació amb els interrogatoris a i la valoració del seu testimoni, la *Circular 3/2009*, estableix que en els processos judicials s'ha d'intentar que els menors siguin els primers a declarar. A més, també es necessari que jutges i fiscals adaptin el seu llenguatge a l'etapa evolutiva del menor i que realitzin preguntes obertes que incitin el record lliure³. Finalment, en relació amb la valoració es posa de manifest la necessitat d'emprar coneixements científics i mètodes professionals que garanteixin les condicions dels testimonis i la fiabilitat de les seves manifestacions (Manzanero, 2010).

2.3. L'OBTENCIÓ DEL TESTIMONI INFANTIL

Com hem vist, malgrat que tradicionalment no s'ha considerat així, el testimoni infantil comporta un conjunt de característiques que el configuren com un àmbit d'estudi *per se*, sense necessitat de vincular-lo al testimoni adult. En aquesta direcció, la comunitat científica sembla coincidir a l'hora de considerar que els menors també poden oferir un bon testimoni sempre i quan l'entrevista s'orienti a obtenir la informació clau per al cas i a valorar la seva credibilitat i exactitud. En aquest sentit, gràcies a diversos estudis científics com el de Santtila, Roppola, Runtti i Niem (2000, citats a Godoy- Cervera i Higuera, 2005), s'ha anat arrelant la idea que el testimoni del menor depèn en gran part de la seva edat i habilitat verbal així com de l'estil emocional de l'entrevistador.

D'acord aquesta premissa, el *Home Office* i el *Department of Health* del Regne Unit van proposar la concreció d'un protocol d'actuació per a l'obtenció de la

³Cal entendre el concepte de record lliure, en aquest punt, com el relat autònom que és capaç d'emetre un menor testimoni.

declaració dels menors en el qual es plantejava la necessitat d'aconseguir informació sobre l'estat evolutiu del menor com a pas previ. En aquest, també es recomanava obtenir informació sobre el nivell de llenguatge i de maduració física, social i sexual. Tanmateix, es plantejava la necessitat d'establir la fase de *rapport* (o de compenetració, com els autors l'anomenen) entre el tècnic i el menor com a mitjà per obtenir la major quantitat d'informació possible per a la valoració del testimoni (Arce i Fariña, 2005).

En els següents apartats s'aprofundeix aquests aspectes referents a l'entrevista cognitiva i al *rapport* com a fase clau en el desenvolupament d'aquesta.

2.3.1. L'entrevista cognitiva a menors

L'entrevista cognitiva va sorgir de la mà de Geiselman i Fisher (1984, citats a Memon, Wark, Holley et al., 1997; Soria, 2005; Ibáñez, 2008) com un nou mètode d'obtenció d'informació fruit de serioses deficiències en els interrogatoris policials a testimonis. Es tractava, doncs, d'un mecanisme per augmentar la quantitat i la qualitat d'informació oferta pels testimonis.

D'aquesta finalitat es desprenen quatre **principis fonamentals** (Memon, Wark, Holley et al., 1997; Soria, 2005; Ibáñez, 2008).

El primer és el *principi de similitud entre el succés i l'entrevista*. Aquest fa referència al fet que la memòria d'un esdeveniment augmenta quan l'entorn en el que es realitza l'entrevista és similar a l'entorn de l'esdeveniment original. El segon, és el *principi de recuperació enfocada*, és a dir, la necessitat que l'entrevistador ajudi el testimoni a concentrar-se en la recuperació de la informació. El tercer principi és el *de recuperació amplia* i fa referència al fet que com més intents realitza el testimoni per recordar un episodi específic, més informació es recorda. Finalment, l'últim és el *principi de l'interrogatori compatible amb el testimoni*, és a dir, el grau d'adaptació a les característiques del subjecte de l'entrevista així com de l'esdeveniment a recordar.

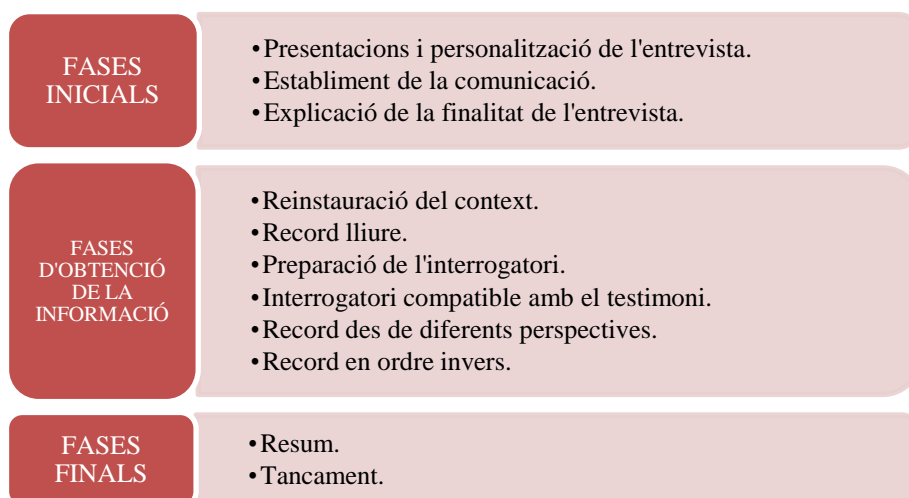
Per tal de respectar aquests principis esdevé necessari que l'entrevistador adapti el seu llenguatge, la seva conducta o fins i tot la seva manera de vestir al menor.

D'aquesta manera, les habilitats comunicatives dels tècnics són fonamentals, ja que han de ser prou flexibles com per poder reconduir el discurs del menor per obtenir la informació necessària sense que això comporti una suggestió de les respostes (L. Rodríguez, comunicació personal, 8 d'abril de 2014). En aquest sentit, Vilariño, Formosinho i Cardoso (2012) argumenten que l'objectiu de l'obtenció del testimoni recau en el descobriment dels fets però també en minimitzar el trauma que pugui generar el procés judicial.

Amb això, aquests autors exposen quatre **tècniques d'obtenció del testimoni** que, l'any 1989, Ficher, Geiselman i Amador (citats a Finger i Pezdek, 1999: 340; Ibañez, 2008: 133; Vilariño, Formosinho i Cardoso, 2012) ja havien proposat.

La primera d'aquestes, l'anomenen *record lliure* i fa referència a la incitació al testimoni d'explicar, de manera lliure, tot el que recorda, fins i tot aquells detalls que considera poc rellevants. En segon lloc, la *reinstauració mental de contextos* consisteix en que l'entrevistat pugui fer-se una imatge mental de l'esdeveniment, tenint en compte elements emocionals, seqüencials i perceptius. Amb la tercera tècnica es pretén que el testimoni expliqui l'esdeveniment adoptant *diversos ordres temporals*. Per últim, el *canvi de perspectiva* consisteix en què el testimoni pugui situar-se en la posició d'una altra persona implicada en l'esdeveniment.

Amb això, aquests autors van desenvolupar *l'Entrevista Cognitiva Millorada*, estructurada en onze fases:

Il·lustració 1. Fases de l'Entrevista Cognitiva Millorada. Font: Elaboració pròpia a partir de les aportacions de Ficher, Geiselman i Amador (1992; citats a Vilariño, Formosinho i Cardoso, 2012).

Finalment, el **tipus d'enunciat** que el tècnic emet també esdevé molt important. Així, malgrat, tal com afirmen Sternberg, Lamb, Hershkowitz, et al. (1996) es poden diferenciar fins a deu tipus d'enunciats⁴, els resultats del seu estudi mostren que les preguntes obertes o les invitacions generaven respostes més llargues i riques en termes d'informació i detalls que les preguntes de caràcter directiu, conductiu o suggestiu. Aquests resultats confirmen el que anys abans ja havia obtingut Lamb (citada a Sternberg, Lamb, Hershkowitz, et al., 1996).

Per tant, multiplicitat d'experts coincideixen a concloure que les preguntes específiques o focalitzades només haurien de realitzar-se només després d'haver concedit al menor l'oportunitat d'expressar-se lliurement amb les seves paraules ja que d'aquesta manera s'obté més informació (Sternberg, Lamb, Hershkowitz, et al., 1996).

Com vèiem doncs, per la seva complexitat, l'entrevista cognitiva exigeix que el tècnic estigui format específicament en l'àmbit dels testimonis (Vilariño, Formosinho i Cardoso, 2012).

2.3.2. El *rapport* com a fase clau

El *rapport* és un terme que tradicionalment s'havia emprat en l'àmbit clínic per fer referència al vincle que s'establí entre metge i pacient. Aquest, però, no sempre ha estat definit pels mateixos elements, existint gran confusió en el concepte. Així, mentre que hi ha autors que defensen que el *rapport* es compon per l'harmonia i la connexió, d'altres defensen que és una qüestió d'afinitat (Vallano i Schreiber, 2011).

En tot cas, el que sembla clar entre els experts és que es tracta d'un **estil d'interacció** que s'estableix en la primera fase de l'entrevista cognitiva i que afecta la informació del testimoni (Memon, Wark, Holley, et al., 1997; Sternberg, Lamb, Hershkowitz, et al., 1997). En aquest sentit, tal com exposen Vallano i Schreiber (2011), malgrat que el *rapport* es pot establir a través de *tècniques*

⁴Els deu tipus d'enunciats són: introductoris, no substantius, amb ancoratge temporal, facilitadors, amb referències emocionals positives però també negatives, invitacions, directius, conductius i suggestius.

verbals com no verbals, les primeres s'han demostrat més efectives per obtenir un bon relat d'un menor testimoni. Particularment, aquest autors destaquen l'autorrevelació com la tècnica més prometedora per obtenir un bon testimoni infantil dins d'un procés judicial.

Aquesta autorrevelació es vincula directament amb el tipus de preguntes que l'entrevistador hauria de realitzar. Així, com dèiem, el record autònom ha de ser l'estratègia prioritària en el disseny de l'entrevista, evitant d'aquesta manera, preguntes de caràcter directiu o suggestiu. En aquesta direcció, Sternberg, Lamb, Hershkowitz, et al. (1997) o la mateixa tècnica de l'Equip d'Assessorament Tècnic Penal (L. Rodríguez, comunicació personal, 8 d'abril de 2014) argumenten que en els primers moments de l'entrevista el menor ja ha de tenir aquesta oportunitat d'expressar-se lliurement, ja que d'aquesta manera el menor s'entrena en aquesta tècnica i, posteriorment, serà més fàcil que continuï en aquesta dinàmica.

Per tant, per aconseguir l'autorrevelació, el *rapport* és un primer pas fonamental. En aquest sentit, Vallano i Schreiber (2011) destaquen la importància del recolzament que el tècnic mostra al menor. Així, apunten que el contacte visual, els somriures freqüents, una posició corporal oberta així com un to de veu amable pot afavorir aquest vincle i, com a resultat, facilitar que el menor s'expressi amb confiança i sense necessitat d'omplir els buits de memòria amb informació alterada.

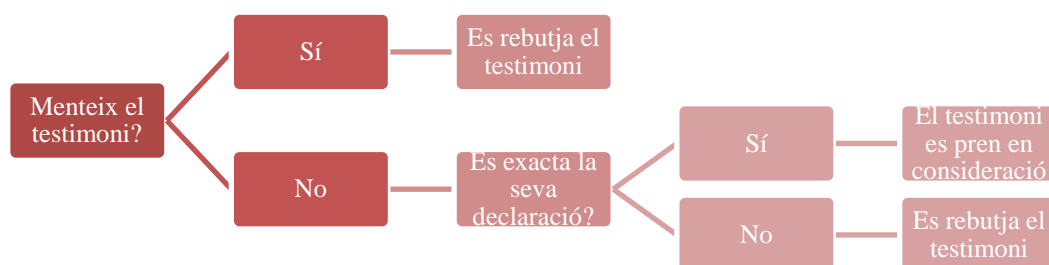
Tanmateix, Hershkowitz, Orbach, Lamb et al. (2006) apunten que l'entrevistador ha d'emetre comentaris que recolzin el menor. Per això, proposen que els tècnics elaborin enunciats amb recolzament positiu no suggestiu, que s'adrecin al menor d'una manera personal (utilitzant el seu nom), que facin referència a emocions dels menors i mostrin que les comprenen així com altres facilitadors de la comunicació que facin entendre al menor que se l'està atenent.

Per tant, tenir en compte el factor edat també esdevé clau per a poder establir un bon *rapport* ja que, d'acord Saywitz i Camparo (1998: 826), també és una qüestió de "sensibilitat al desenvolupament" evolutiu del menor.

Amb això podem concloure que la fase de *rapport* és, per a molts autors, una fase fonamental per a la investigació judicial, ja que es tracta de transferir el control del propi testimoni al mateix menor per a que aquest se senti prou recolzat com per oferir tota la informació que és capaç de recordar (Fisher i Geiselman, 1992, citats a Vallano i Schreiber, 2011). Així, en definitiva, establir un bon *rapport* facilitarà l'obtenció d'informació i, consegüentment, la seva valoració i posterior assessorament al jutge.

2.4. LA VALORACIÓ DEL TESTIMONI INFANTIL

Com a resultat de l'entrevista cognitiva, els tècnics encarregats del cas, han d'emetre un informe pericial. Aquest informe és un document que recull la informació rellevant sobre el cas així com la declaració del menor juntament amb la valoració que els tècnics han realitzat del seu testimoni. La seva principal finalitat és assessorar el jutge en la presa de decisions. Així, els tècnics segueixen un procés estandarditzat per prendre en consideració el testimoni o bé rebutjar-lo. Manzanero i Diges (1993) exposen aquest procés de la següent manera:

Il·lustració 2. Procés de selecció dels testimonis. Font: Manzanero i Diges (1993).

El procés de selecció dels testimonis és molt important ja que la prova judicial més comú és la prova testimonial. En efecte, al testimoni se l'escolta perquè s'espera que aportï informació útil per a reconstruir els fets i és el jutge qui, finalment, decideix sobre el valor d'aquesta prova en funció de la quantitat i la qualitat del testimoni.

Al llarg de la història, multiplicitat d'autors han aportat diferents models teòrics de valoració del testimoni amb els corresponents instruments d'avaluació. Tots ells

posen de manifest la necessitat de valorar els dos elements que componen el testimoni: la credibilitat i l'exactitud. Per aquest motiu, a continuació s'exposen els aspectes essencials de la valoració del testimoni infantil.

2.4.1. La credibilitat del testimoni

El terme credibilitat fa referència a l'avaluació subjectiva sobre l'exactitud del testimoni (Manzanero i Diges, 1993), és a dir, al grau de veracitat que s'atribueix a la declaració del testimoni (Soria i Sáiz, 2005). Així, es tracta de valorar la capacitat d'un testimoni d'alterar voluntàriament el seu record. Aquesta valoració inclou tres elements: les respostes psicofisiològiques, la comunicació no verbal i el propi discurs.

L'anàlisi de les **respostes psicofisiològiques** comporta la valoració de l'activació emocional i d'ansietat. Tal com exposen Manzanero i Diges (1993), la tècnica més coneguda és el detector de mentides, consistent en l'estudi de correlats fisiològics amb l'engany, com per exemple, l'augment del ritme cardíac i respiratori o la dilatació de les pupil·les. A més d'aquests, Sobral (citats a Quejerta, 1999) afegeix que existeixen elements que malgrat no influeixen directament en la valoració de la credibilitat sí poden arribar a esbiaixar-la, com la manera de vestir, la seguretat, l'atractiu físic o l'extraversió.

Pel que fa la **comunicació no verbal**, diversos autors com Miller i Burgoon (citats a Manzanero i Diges, 1993) coincideixen a destacar que existeixen factors conductuals que afecten la credibilitat. Així, d'acord aquests autors, determinades manifestacions no verbals estan associades amb una comunicació enganyosa com, per exemple, conductes simptomàtiques d'ansietat i estrès.

Val a dir que les tècniques referents tant a les respostes psicofisiològiques com a la comunicació no verbal comporten importants dificultats i limitacions ja que es focalitzen en mesurar multiplicitat de variables que s'associen amb la mentida, sense anar més enllà. Per aquest motiu, autors com Alonso-Quecuty o Saks i Hastie (citats a Manzanero i Diges, 1993) consideren que es necessari deixar de banda aquestes variables i centrar-se en el discurs del testimoni.

En efecte, el discurs és l'element que més protagonisme ha adquirit en els últims anys. Així, en referència a l'anàlisi del **contingut del discurs**, els estudis dels autors esmentats correlacionen les variables del testimoni amb les seves declaracions. Aquesta postura la defensen en base a l'afirmació de Johnson i Raye (1984, citats a Manzanero i Diges, 1993) sobre la diferència qualitativa entre les declaracions fonamentades en fets reals i les basades en fantasies o imaginacions. Així, argumenten que mentre els records fonamentats en fets reals posseeixen més atributs contextuais, sensorials i més detalls, els records imaginats posseeixen més informació idiosincràtica, és a dir, no atribuïble a cap procés psicològic general.

En aquest punt, Undeutsch (1989, citat a Juárez, 2004) defensava la necessitat de diferenciar entre l'*aspecte cognitiu* i l'*aspecte motivacional* de la declaració. Des d'aquesta perspectiva, per a analitzar el discurs de la persona cal atendre, en primer lloc, a aspectes com la capacitat de memòria de la persona, l'habilitat verbal, la intel·ligència o el grau de suggestionabilitat. En segon lloc, en el vessant motivacional, caldria atendre els errors d'omissió, és a dir, expressar voluntàriament només una part de la realitat viscuda, i els errors d'emissió, els quals són expressions conscients dels fets alterats.

En tot cas, la qüestió rellevant són les conseqüències que comporta aquesta valoració, ja que a diferència de la vida quotidiana, en l'àmbit jurídic mentir pot comportar greus efectes sobre els resultats del judici. És per aquest motiu, que la nostra societat ha desenvolupat tècniques de valoració de la credibilitat del testimoni, les quals han evolucionat, sofisticant-se de manera considerable.

Concretament, en el **context judicial català actual**, els processos d'obtenció i valoració del testimoni infantil es duen a terme per part dels Equips d'Assessorament Tècnic del Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya. Entre les seves tasques, destaca el *Programa d'assessorament tècnic oficial sobre testimonis*, en el qual s'aporta informació significativa sobre els testimonis implicats respecte de la seva credibilitat i afectacions cognitives. Particularment, la valoració de la credibilitat en aquest àmbit es duu a terme a partir de l'instrument *Criterial Based Content Analysis- Statement Validity Assessment* (CBCA-SVA).

Aquest instrument és un mètode de valoració compost per dues proves complementàries (Juárez, 2004): d'una banda, l'avaluació de la *validesa de la declaració* (SVA), és un llistat d'onze ítems que comproven les fonts d'informació més enllà del contingut verbal de la declaració⁵ (Steller, 1989, citat a Juárez, 2004). D'altra banda, l'anàlisi del *contingut de la declaració* (CBCA) és un mètode semi-estructurat que avalua el contingut del discurs, motiu pel qual es considera la part més important. Aquest model ha anat evolucionant al llarg de la història i Steller i Koehnken (1989, citats a Juárez, 2004) van realitzar una integració dels criteris estudiats per autors com Undeutsch, Arntzen, Trankell i Szewczyk (citats a Juárez, 2004), establint 19 criteris en cinc categories⁶.

Com exposen Steller i Alonso-Quecuty (citats a Juárez, 2004), el resultat de l'anàlisi de tots aquests criteris permet valorar qualitativament els relats d'acord cinc categories en gradació de creïble a increïble. En aquest sentit, Manzanero (citat a Juárez, 2004) prefereix classificar els relats de més creïble a menys en termes probabilístics.

Per tant, serà necessari anar més enllà de la valoració sobre la presència o l'absència d'aquests ítems i analitzar la mentida. Aquesta es podria donar bé per aconseguir algun benefici o bé per no voler parlar dels fets. Aquesta segona possibilitat caldria considerar-la com un falsejament i no una mentida, en la mesura que la persona intenta alterar el seu record no perquè vulgui que no es coneguin els fets sinó perquè no està preparada per parlar d'altres temes relacionats.

2.4.2. L'exactitud del testimoni

L'exactitud, a diferència de la credibilitat, es mou en el marc de la involuntarietat i per tant, de la inconsciència. D'aquesta manera, cal entendre aquest concepte com el nivell de precisió del record d'un menor testimoni (Soria, 2005). Així, el que es valora en aquest punt no és si el menor menteix sinó si aquest aporta un testimoni que es correspon a la realitat. En aquest sentit, l'exactitud cal emmarcar-la en

⁵Veure annex 1.3. Llistat de validesa de les declaracions.

⁶Veure annex 1.3. Llistat dels criteris de credibilitat de l'instrument CBCA.

l'àmbit de la memòria i el processament de la informació i és precisament per aquest motiu que la valoració de l'exactitud té en compte les tres fases del record: l'adquisició (codificació), la retenció i la recuperació (Quejerta, 1999; Juárez, 2004; Soria, 2005; Lamb, Orbach i Hershkowitz, 2007).

En primer lloc, pel que fa la **fase d'adquisició**, tal com exposa Soria (2005), cal tenir en compte que és la fase del record que implica la codificació de l'estímul. Aquesta codificació dels estímuls depèn de multiplicitat de factors que afecten la capacitat de memòria i que, d'acord Ibabe (1998, citada a Quejerta, 1999), poden ser classificats en dos grans blocs: factors de l'esdeveniment i factors del subjecte.

Pel que fa els *factors de l'esdeveniment*, cal tenir en compte les condicions físiques (temps d'exposició, il·luminació i distància) així com les característiques pròpies de l'esdeveniment (tipus -violent o no-, tipus d'informació -central o perifèrica⁷- i característiques dels participants). D'altra banda, pel que fa els *factors del testimoni*, distingeixen entre les variables físiques i les variables cognitives. En el cas de les primeres, cal atendre a l'edat, les característiques perceptives (visió i audició), l'activació fisiològica, la raça i el sexe. En el cas de les segones, caldria tenir en compte les estratègies de memòria, la habilitat per recordar, l'atenció (focalitzada o no), l'activació emocional, les expectatives i estereotips així com la confiança del testimoni.

La bibliografia (Quejerta, 1999; Juárez, 2004; Soria, 2005) també coincideix a destacar altres elements com especialment importants, com el nivell d'ansietat i estrès que implica l'esdeveniment, la focalització en l'arma, el biaix per la similar edat entre l'agressor i el testimoni així com l'entrenament previ del testimoni⁸.

La segona fase fa referència a la **retenció del record**, és a dir, al moment en què el testimoni ha de conservar el record en la seva memòria. En aquest nivell, cal tenir en compte la normal pèrdua d'informació, és a dir, l'*oblit* (Soria, 2005). D'aquesta manera, el temps de retenció és fonamental per a la posterior

⁷La informació central és aquella que fa referència al record nuclear, és a dir, a la part fonamental del record. D'altra banda, la informació perifèrica és aquella referent als detalls que complementen el record central i que ajuden a comprendre la globalitat d'aquest (Ibabe, 2000).

⁸El concepte d'entrenament previ fa referència al fet que un testimoni estigui acostumat a viure situacions semblants a les del fets pels quals ha de declarar.

recuperació del record ja que en aquest temps es produeix un procés de pèrdua d'informació en el que primer es perd la informació perifèrica del record i posteriorment, es va desdibuixant el record central. Per tant, com més temps passa entre el moment d'adquisició del record i la seva recuperació més quantitat d'informació s'haurà oblidat i de pitjor qualitat serà el record. És el que Soria i Sáiz (2005: 138) anomenen "temps de demora".

Per aquest motiu, com exposa la professional de l'Equip d'Assessorament Tècnic Penal entrevistada (L. Rodríguez, comunicació personal, 8 d'abril de 2014), esdevé fonamental reduir els temps entre el coneixement del cas i la declaració dels testimonis ja que d'aquesta manera es podrà garantir un major nivell d'informació encara retinguda en la memòria dels testimonis (Soria i Sáiz, 2005).

Finalment, l'última fase és la de **recuperació del record** és a dir, la fase en què el testimoni ha de recordar els fets i emetre un relat sobre aquest. En aquesta, Soria (2005) i Soria i Sáiz (2005) esmenten la inadequada presa de declaracions i els factors post- succés com a factors determinants en aquesta fase.

Pel que fa la *manera d'interrogar*, la bibliografia (Quejerta, 1999; Soria, 2005; Soria i Sáiz, 2005) destaca que la recuperació de la informació és més exacta quan es permet als testimonis elaborar un relat lliure del record. Així, els autors plantegen la necessitat d'evitar preguntes tancades que suggestionin la resposta.

D'altra banda, els *factors post- succés* són aquelles informacions que el testimoni rep i que modifiquen el record inicial. Aquestes es donen en la fase de retenció però no es manifesten fins la fase de recuperació, quan el testimoni fa referència a aspectes que no apareixien en el record inicial i que serveixen per "omplir" els buits d'informació que el subjecte ha oblidat. Es tracta doncs d'informació que contamina el record inicial.

Un altre factor que també esdevé important en aquesta fase de recuperació és la *confiança*. En aquest punt, cal entendre la confiança com la seguretat amb la que el testimoni relata els fets, és a dir, la confiança del testimoni amb les seves respostes. Així, tradicionalment s'ha vinculat la confiança amb una major

exactitud del testimoni. D'aquesta manera ens situem en el camp de la metamemòria en la mesura que la relació entre la confiança i l'exactitud s'estudia a partir de la predicció del rendiment del testimoni en termes de memòria (Ibabe, 2000).

Tanmateix, com argumenta Soria (2005) la *recuperació múltiple* esdevé un dels grans obstacles per a l'exactitud del testimoni del menor ja que es configura com un element de distorsió en la mesura que augmenten les probabilitats de contaminació del record. En aquest sentit, argumenta que d'acord Alba i Hasher (1983, citats a Soria, 2005: 130) cada vegada que el menor recupera el record aquest es van transformant mitjançant la incorporació de noves dades i reinterpretacions de les ja existents.

En relació a *l'interval d'avaluació*, l'*oblit* també pren un paper protagonista en aquest nivell del record. Així, tal com plantegen Soria i Sáiz (2005) el temps juga en contra d'una bona recuperació del record⁹. En aquest sentit, cal valorar el temps que ha transcorregut entre l'esdeveniment i el moment de l'entrevista amb el menor ja que com més temps hagi passat menor serà el grau d'exactitud del testimoni.

A tots aquests elements Quejerta (1999) afegeix que cal tenir en compte possibles *errors de comissió i d'omissió*. Els primers apareixen quan el menor recorda alguna informació que no va succeir. Els segons, es produeixen quan el menor no recorda alguna informació que realment va succeir.

En aquest sentit també esdevé especialment rellevant tenir en compte la *suggestió* dels menors. En aquesta direcció apunten Loftus i Doyle (1992, citats a Manzanero, 2000) quan exposen que els menors són més vulnerables a la suggestió quan són més joves, quan hi ha molta demora entre l'esdeveniment i l'entrevista, quan se senten intimidats per l'entrevistador, quan els suggeriments són fortament imposats i continus així com quan són diversos els entrevistadors que aporten aquests suggeriments. Mira (citada a Juárez, 2004) afegeix que la forma

⁹La corba del temps d'oblit d'Ebbinghaus (1885; citat a Manzanero, 2010) posa de manifest que després de 30 dies, del 100% de la informació codificada, només es recorda el 20%.

d'iniciar l'interrogatori, l'atmosfera creada així com la manipulació poden esdevenir cabdals. Tanmateix, Ceci i Bruck (1993, citats a Juárez, 2004) plantegen que els menors són més susceptibles a la suggestió quan es troben en situacions d'estrès, són mers observadors de l'esdeveniment, són preguntats per detalls perifèrics o se'ls parla de fets no relacionats amb l'esdeveniment.

Per tot això, els autors esmentats proposen un sistema d'entrevistes poc directiu en el que el menor pugui expressar-se lliurement.

En el **nostre context judicial**, tal com explica la professional de l'Equip d'Assessorament Tècnic Penal (L. Rodríguez, comunicació personal, 8 d'abril de 2014), la valoració de l'exactitud depèn dels tècnics en la mesura que és a partir de la valoració individual de cadascun dels tècnics encarregats del cas i la posterior posada en comú, que es decideix si el testimoni del menor és considerat més o menys exacte.

3. METODOLOGIA

D'acord aquesta aproximació teòrica, la hipòtesi principal de la recerca és que els menors poden oferir un testimoni consistent per a extreure conclusions fonamentades, sempre que s'hagi establert la fase de *rapport*. Per tant, es tracta **d'entendre com la fase de *rapport* determina l'obtenció del testimoni dels menors i influeix en la valoració del seu discurs.**

En aquest sentit, sorgeixen diversos objectius específics que es vinculen directament amb els objectius generals esmentats a la introducció.

En referència a l'objectiu d'entendre els elements del testimoni infantil es pretén:

- 1.1. Entendre la rellevància de la variable edat.
- 1.2. Detectar les dificultats que suposa el testimoni infantil.

En relació amb l'objectiu referent al *rapport*, els objectius específics són tres:

- 2.1. Comprendre la rellevància d'establir el *rapport* amb el menor.
- 2.2. Analitzar com influeix el *rapport* en la quantitat de discurs dels menors testimonis.
- 2.3. Analitzar com influeix el *rapport* en la qualitat de discurs dels menors testimonis.

Finalment, pel que fa l'objectiu referent a la valoració se'n deriven tres més:

- 3.1. Aprofundir en la valoració de la credibilitat dels testimonis.
- 3.2. Aprofundir en la valoració de l'exactitud dels testimonis.
- 3.3. Extreure conclusions sobre la capacitat dels menors d'oferir un relat dels fets autònom consistent.

D'acord aquests objectius, es presenta el disseny d'anàlisi i el mètode de la recerca per a assolir els objectius plantejats i poder extreure conclusions sobre l'objecte d'estudi.

3.1. MÈTODE

La recerca s'articula entorn un vídeo sobre un furt¹⁰ que els menors de la mostra van visionar en petits grups. El vídeo es configura com el record que els menors havien de retenir per, posteriorment, recuperar en una entrevista cognitiva individual.

Per tal de valorar deficiències o detectar elements rellevants en l'obtenció del testimoni es va dur a terme una primera etapa d'entrevistes amb un menor de cada edat, sense que aquests constitueixin part de la mostra. A partir d'aquesta primera etapa, es va dur a terme un primer bloc d'entrevistes cognitives. Com a conseqüència dels resultats obtinguts en aquest primer bloc, es va afegir un segon bloc d'entrevistes. Esdevé per tant, una recerca encadenada.

3.2. MOSTRA D'ESTUDI

La mostra objecte d'estudi varia en els dos bloc d'entrevistes realitzades. La mostra del primer bloc s'acota d'acord tres franges d'edats entre les quals hi ha un interval de 5 anys. Així, es van seleccionar dos menors de 3, 8 i 13 anys, alumnes d'una escola de Sabadell. Els menors de cada franja van ser seleccionats per ser germans bessons ja que d'aquesta manera s'intentaven reduir les influències de factors socio-educatius. Per tant, la mostra d'aquest primer bloc està constituïda per sis menors de diferents edats.

	3 ANYS	8 ANYS	13 ANYS	TOTAL
AMB RAPPORT	1	1	1	3
SENSE RAPPORT	1	1	1	3
TOTAL	2	2	2	6

Il·lustració 3. Constitució de la mostra del primer bloc d'entrevistes.

La mostra del segon bloc està composta exclusivament per menors de 3 anys. Per tant, la distinció entre els menors d'aquesta mostra no és realitza a partir de la variable *edat* sinó la variable *sexe*. En aquest cas va ser impossible realitzar la recerca amb germans bessons. Per tant, la mostra està constituïda per vuit menors de tres anys.

¹⁰Veure annex 2.1.. Fotogrames i descripció del vídeo.

	NENA	NEN	TOTAL
AMB RAPPORT	2	2	4
SENSE RAPPORT	2	2	4
TOTAL	4	4	8

Il·lustració 4. Constitució de la mostra del segon bloc d'entrevistes.

En tot cas, la variable que sí es manté en els dos bloc d'entrevistes és el *rapport*. Així, tant la mostra del primer bloc com del segon bloc, es divideix en menors amb els que s'estableix la fase de *rapport* i menors amb els que no.

Per tal que els menors poguessin participar en la recerca, els pares o tutors legals d'aquests van signar una autorització¹¹ que permetia la col·laboració dels menors en la recerca així com l'enregistrament en veu de les entrevistes.

3.3. OBTENCIÓ DE LA INFORMACIÓ

La tècnica d'obtenció de la informació és l'entrevista cognitiva. Aquest tipus d'entrevista permet obtenir informació sobre determinades qüestions que interessin el tècnic. D'aquesta manera, es configura com una entrevista per *targets*, és a dir, en la que prèviament se seleccionen temes rellevants (objectius) sobre els quals s'ha d'obtenir informació i els quals durant l'entrevista han de ser tractats.

A més de l'entrevista cognitiva central també es va realitzar una entrevista breu immediatament després que cada menor veiés el vídeo. Aquesta entrevista tenia com a objectiu concretar la quantitat d'informació adquirida.

3.4. DISSENY D'ANÀLISI

El disseny d'anàlisi compta amb dos nivells d'anàlisi: d'una banda l'obtenció del testimoni i de l'altra, la valoració de d'aquest. Aquests dos conceptes ja tractats en profunditat al marc teòric es poden operativitzar de la següent manera:

¹¹ Annex 2.2. Model d'autorització parental per a la participació dels menors en la recerca.

CONCEPTE	DIMENSIÓ	INDICADORS
Obtenció	Entrevista cognitiva	Principis
		Tècnica
		Tipus d'enunciats
Valoració	<i>Rapport</i>	Estratègies
	Credibilitat	Contingut del discurs
	Exactitud	Adquisició
		Retenció
		Recuperació

Il·lustració 5. Operativització dels conceptes de la recerca.

Aquesta operativització dels conceptes permet classificar visualment quins són els nivells d'anàlisi de la recerca i per tant, com s'articula l'anàlisi dels resultats. En aquest sentit doncs, els resultats que s'exposen a continuació segueixen aquest esquema establert.

Les entrevistes van ser transcrites per poder analitzar el testimoni de cada menor en profunditat. L'anàlisi d'aquestes transcripcions compta amb un vessant quantitatiu i un qualitatiu. La informació aportada pels menors va ser codificada en una base de dades d'SPSS per a la posterior anàlisi estadística a través de taules de contingència, ja que al ser mostres tant reduïdes no va ser possible dur a terme anàlisis més complexes. En el vessant qualitatiu, el discurs dels menors es va categoritzar per temes per recolzar els resultats quantitatius amb fragments literals extrets dels testimonis dels menors.

4. ANÀLISI DE LA INFORMACIÓ

Els resultats de la recerca s'exposen seguint l'esquema establert al marc teòric i atenent als diferents factors que, d'acord la bibliografia, intervenen en els processos d'obtenció i valoració del testimoni.

4.1. L'OBTENCIÓ DEL TESTIMONI

Els resultats sobre l'obtenció del testimoni ens indiquen si s'han respectat els principis de l'entrevista cognitiva, quines tècniques d'obtenció del testimoni van ser emprades i quin tipus d'enunciats es van fer servir.

Taula 1. Entrevista cognitiva (primer bloc d'entrevistes)

	3 anys	%	8 anys	%	13 anys	%	Total	% Total
Similitud succés- entrevista Absent	0	0	2	33,33	2	33,33	4	66,66
Similitud succés- entrevista Present	2	33,33	0	0	0	0	2	33,33
Recuperació enfocada Sense ajuda	0	0	2	33,33	2	33,33	4	66,66
Recuperació enfocada Amb ajuda	2	33,33	0	0	0	0	2	33,33
Tècnica de recuperació Record lliure	0	0	2	33,33	2	33,33	4	66,66
Tècnica de recuperació Altres estratègies	2	33,33	0	0	0	0	2	33,33

En primer lloc, pel que fa els **principis de l'entrevista cognitiva** i en referència a la *similitud entre el succés i l'entrevista*, amb les nenes de 3 anys sí va ser possible que l'entrevista es realitzés al mateix espai en el que es va dur a terme el visionat del vídeo. En el cas de la resta de la mostra no va ser possible aquesta similitud, de manera que l'espai d'adquisició i recuperació va ser diferent (veure taula 1).

En relació a la *recuperació enfocada*, els resultats mostren una graduació en relació amb l'edat dels menors i una escassa rellevància de l'establiment del *rapport*. D'aquesta manera, només van ser les menors de 3 anys les que sí van requerir de l'ajuda de l'entrevistador per elaborar el seu testimoni (veure taula 1). Així, en el cas dels menors de menys edat va ser fonamental l'ajuda en la

construcció del discurs mentre que a mesura que augmentava l'edat aquesta ajuda era menys necessària. Per exemple, en l'entrevista amb la menor amb qui es va establir *rapport* es va obtenir el testimoni a partir de preguntes enllaçades amb el que deia la menor:

Entrevistadora: "Qui hi havia?"
R1: "Un nen i una nena".
(...)
Entrevistadora: "I què feien?"
R1: "Jugar".

En el cas dels menors més grans, com per exemple amb el menor de 8 anys, es feien servir enunciats més oberts:

"Estàs preparat per explicar-me el que vas veure en aquest vídeo?" (Entrevistadora)

Pel que fa la *recuperació amplia*, en tots els casos es van realitzar múltiples intents per elaborar un discurs sobre un record episòdic. La gran diferència però és que amb els menors amb els que es va establir el *rapport*, aquests intents van ser sobre temes neutrals mentre que amb els menors amb qui no es va establir el *rapport*, els intents van ser sobre el fet delictiu mateix.

Aquest resultat és interessant en la mesura que als primers, durant aquesta primera fase de *rapport*, se'ls feia recordar experiències neutres que no suposaven repetir contínuament el fet delictiu:

[la menor parla sobre el que va fer el cap de setmana anterior] "Ir al parque de atracciones (...) saltar en las colchonetas (...) y la Paula se subió a una blanca y yo lila con el tito y la Paula con la mama y con el papa (...) Yo me subí a un caballito... iba al lado de la Leire y la Paula" (Entrevistada R1)

[parlant del llibre que s'estava llegint] "tracta de que uns nens que juguen a futbol van a la neu a practicar perquè ja ha acabat la primera volta del torneig" (Entrevistat R2).

En canvi, amb els altres menors, la repetició del delictes era constant per tal que cada vegada anessin afegint més detalls:

"Hi ha alguna cosa més que vulguis afegir, que creguis que és important?"
(Entrevistadora a S2)

L'últim principi, el referent a l'*interrogatori compatible amb el testimoni*, no esdevé una variable que configuri diferències significatives en la mesura que en tots els casos es va optar per adaptar l'entrevista al llenguatge, les habilitats i capacitats cognitives dels menors. Tot i així, aquesta adaptació va ser més fàcil en el cas de les entrevistes amb establiment de *rapport* doncs és en aquesta fase en la que es duu a terme l'exploració de les seves capacitats i habilitats i per tant, permet anar adaptant-se al menor de manera gradual amb temes neutres.

En segon lloc, en referència a les **tècniques d'obtenció** (veure taula 1), el *record lliure*, entès com el relat autònom, va ser possible en els menors de 8 i 13 anys, però no amb les nenes de 3 anys, amb qui es van haver d'utilitzar altres tècniques com la reinstauració mental de contextos, intentant reproduir el lloc on van veure el vídeo:

"On estàvem quan vam veure el vídeo? (...) I amb qui estaves?" (Entrevistadora a R1)

En aquest punt, tenint en compte la variable *rapport*, els menors amb qui es va establir aquesta fase ja estaven entrenats en aquesta tècnica discursiva i mostraven més facilitat en la construcció del seu testimoni, a excepció de la mostra de 13 anys (amb *rapport* i sense), en la qual no s'observen diferències en la quantitat i qualitat del record.

Finalment, pel que fa el **tipus d'enunciat**, s'ha intentat que aquests fossin el menys directius, conductius i suggestius possible. D'aquesta manera, aquesta variable no genera diferències doncs en totes les entrevistes s'ha optat pel mateix tipus d'enunciats, és a dir, facilitadors del discurs:

[a l'entrevistada R3] "...m'expliquis el que recordis (...) com ho recordes i tot, tot, el que recordes (...) explicaràs tot el que vulguis i després si no he entès alguna cosa et faré alguna pregunta" (Entrevistadora)

[a l'entrevistat R2] "... imagina't que jo no he vist el vídeo (...) com m'ho explicaries?" (Entrevistadora)

Amb tot això, val a dir que en el cas dels menors amb qui es va establir el *rapport*, les **estratègies d'establiment** van ser diferents depenent de l'edat dels menors. Així, la menor de tres anys va requerir d'un establiment tant verbal com no verbal mentre que amb els menors de 8 i 13 anys l'establiment verbal va ser suficient per establir el vincle entre el tècnic i el menor.

En aquest punt val afegir que, mentre en el cas de la nena de tres anys amb qui s'estableix el *rapport* s'aconsegueix que relati els fets, amb qui no s'estableix aquesta fase, l'obtenció del testimoni és més complexa i fins i tot acaba per dir:

"Ya no quiero que me preguntes más cosas" (Entrevistada S1)

El segon bloc d'entrevistes (veure Taula 2) segueix la mateixa tendència. Així, els resultats en aquest punt posen de relleu que els menors de 3 anys necessiten de l'ajuda del tècnic per elaborar el testimoni. Tanmateix, també recolzen la idea de la necessitat d'emprar altres tècniques diferents al record lliure així com el fet que l'establiment del *rapport* comporta un entrenament en la recuperació del record episòdic a partir d'esdeveniments neutres que facilita la posterior recuperació del record central sense haver-lo alterat amb la seva repetició.

Taula 2. Entrevista cognitiva (segon bloc d'entrevistes)

	3 anys	%
Recuperació enfocada Sense ajuda	0	0
Recuperació enfocada Amb ajuda	8	100,00
Tècnica de recuperació Record lliure	0	0
Tècnica de recuperació Altres estratègies	8	100,00

Per tant, l'obtenció del testimoni dels menors de la mostra va ser possible, aconseguint que tots parlessin dels fets. No obstant, cal tenir en compte que el discurs elaborat per les menors de 3 anys era poc consistent i la seva construcció havia estat poc autònoma.

4.2. LA VALORACIÓ DEL TESTIMONI

El nivell d'anàlisi referent a la valoració del testimoni busca entendre quins elements de la credibilitat i l'exactitud dels testimonis es troben més afectats pel *rapport*.

4.2.1. La credibilitat del testimoni

Els elements de la credibilitat són observables només en el cas dels menors amb qui s'ha establert el *rapport* doncs és en la primera fase de l'entrevista cognitiva en la qual s'avaluen. D'aquesta manera, amb els menors amb qui no s'ha establert el *rapport* aquesta informació no s'ha pogut observar més enllà del relat dels propis fets.

Per una banda, pel que fa els **factors cognitius**, val a dir que l'edat és fonamental per entendre que la capacitat de comprensió dels fets així com les habilitats lingüístiques és més limitada en els casos dels menors més petits i augmenta amb l'edat. Aquest resultats són totalment valoratius doncs es fonamenten en l'avaluació subjectiva del tècnic de les capacitats i habilitats dels menors.

D'altra banda, en el **vessant motivacional** no s'observa en el discurs de cap dels menors una voluntarietat d'alterar el record. Així, no es desprenen incoherències o contradiccions que indiquin mentida o falsejament.

En aquest sentit, si analitzem el record inicial (valorat a partir de les entrevistes inicials i immediatament posteriors al visionat del fragment) en relació amb el discurs obtingut a l'entrevista cognitiva, veiem com, en tots els menors, hi ha consistència entre un relat i l'altre, el que ens indica que no hi ha alteracions en el record. En altres paraules, del discurs dels menors no es desprèn que aquests alterin el record de manera voluntària, motiu pel qual es podria considerar que tots els testimonis serien creïbles. Per tot això, seguint l'esquema de valoració establert, es pot seguir endavant amb l'anàlisi dels testimonis de tots els menors.

En aquest cas, l'aplicació de la tècnica de la CBCA- SVA no esdevé necessària ja que en cap dels menors dels quals s'ha valorat la credibilitat del seu testimoni existeix el dubte sobre la mentida.

4.2.2. L'exactitud del testimoni

Els resultats sobre exactitud es poden dividir en tres blocs, un referent a l'adquisició, un altre a la retenció i un últim a la recuperació. No obstant, els resultats referents als dos primers blocs no aporten informació sobre la influència del *rapport* ja que són fases prèvies al seu establiment. Per aquest motiu, els resultats d'aquests nivells no s'exposen a continuació. Tot i així, aquests resultats es recullen a l'annex¹² ja que són elements interessants per comprendre el procediment de recuperació.

D'aquesta manera, a continuació (veure taula 3) s'exposen les variables rellevants en el nivell de **recuperació del record** en relació amb les edats dels menors.

Taula 3. Exactitud (primer bloc d'entrevistes)

	3 anys	%	8 anys	%	13 anys	%	Total	% Total
Recuperació del record	0	0	2	33,33	2	33,33	4	66,66
Record lliure								
Recuperació del record	2	33,33	0	0	0	0	2	33,33
Alternatives múltiples								
Errors d'exactitud	0	0	2	33,33	0	0	2	33,33
De comissió								
Errors d'exactitud	2	33,33	0	0	0	0	2	33,33
D'omissió								

En aquest nivell, la variable *rapport* sí s'ha tingut en compte i per aquest motiu, cal distingir entre aquells menors amb els que es va establir i aquells que no.

En relació a l'*estratègia de recuperació*, és a dir, la *manera d'interrogar* l'edat juga un paper fonamental (veure taula 3). Així, és en el cas dels entrevistats més grans amb qui l'estratègia fonamental és el record lliure, essent necessari amb les més petites, recórrer a les alternatives múltiples per obtenir informació, és a dir,

¹² Annex 3.2. Resultats sobre l'exactitud del testimoni.

que les preguntes eren més tancades i les menors només havien d'escollir entre diverses opcions, com per exemple amb l'entrevistada R1:

... "i te'n recordes com era el nen o la nena (...) era de dia o de nit?"...

(Entrevistadora)

Per tant, no existeixen diferències significatives entre els menors amb els que es va establir el *rapport* i amb els que no ja que tots els menors de la mateixa edat van necessitat la mateixa estratègia de recuperació.

D'altra banda, en referència als *element post- succès* tots els menors van oferir un testimoni exempt d'aquests elements. Possiblement, el breu espai de temps així com el poc impacte del fet van facilitar que els menors no parlessin entre ells sobre l'esdeveniment, evitant així elements d'aquest tipus.

En referència a la variable *confiança*, la variable *rapport* no comporta diferències significatives entre els menors en termes de confiança. En conseqüència no és configura com un element determinant, per a aquesta mostra, en la recuperació del record.

Tanmateix, pel que fa la *recuperació múltiple*, val a dir que, en aquesta recerca, no es poden extreure conclusions en la mesura que no ha estat possible demostrar si els menors van recuperar el record en diverses ocasions abans de l'entrevista cognitiva. Així, no es pot concloure si els menors van recuperar prèviament el record en altres àmbits com el familiar o l'escolar i si aquesta recuperació múltiple va afectar al testimoni emès en l'entrevista cognitiva.

En relació amb l'interval de retenció i per tant, pel que fa l'*oblit*, cal tenir en compte que a més de l'interval de retenció, la recuperació també es pot veure afectada en la mesura que els menors poden haver oblidat certs elements perifèrics així com haver desdibuixat el record central de tal manera que la recuperació sigui més complexa. En aquest sentit, esdevé interessant veure com tots els menors recuperen el record inicial, tal com ja es posava de manifest en l'anàlisi de la credibilitat. Així, els menors van ser capaços de recuperar tota la informació

codificada, sense haver diferències entre els menors amb els que s'havia establert el *rapport* i els que no.

Tanmateix, quant als *errors d'exactitud*, si analitzem la relació amb la variable *rapport* i amb l'edat, es pot concloure que la presència d'errors en el discurs dels menors està més present en els relats dels menors ja que les menors de 13 anys no cometien errors d'exactitud (veure taula 3). No obstant, les menors de tres anys deixen d'explicar certes parts del vídeo fonamentals per entendre els fets, cometent errors d'omissió. D'aquesta manera no es pot concloure que el testimoni d'aquestes menors sigui exacte doncs no coincideix amb precisió amb la realitat.

Pel que fa els menors de 8 anys destaquen els errors de comissió. Així, els discursos dels menors contenen errors de precisió, com per exemple:

[sobre els dos nois que apareixen a l'escena] "uns nois de negre van anar, es van assentar al banc que estava molt a prop d'allà." (Entrevistat R2)

Tanmateix, un altre dels menors de 8 anys explica que el jove assegut al banc:

"estava llegint un diari" (Entrevistat S2)

Aquests errors apareixen en forçar els menors a aportar més informació de la que recordaven. Així, mentre que les menors de 3 anys reconeixen no recordar certs detalls i les noies de 13 anys estaven tan segures del seu record que no necessitaven afegir més informació, els menors de 8 anys incorporaven aquesta informació per omplir els buits de memòria i acomplir amb el que pensa que s'espera d'ell (desitjabilitat social).

Finalment, quant a la recuperació cal tenir en compte la *suggestió*. En tots els casos es va procurar que les preguntes no suggerissin la resposta. Per això es va intentar que els menors s'expressessin lliurement i posteriorment, es reformulaven els seus enunciat per tal d'incitar-los a elaborar un discurs autònom.

En termes d'exactitud, la mostra del segon bloc d'entrevistes es comporta d'una manera similar a la primera (veure taula 4). No obstant, en aquest punt cal destacar el cas d'una menor que sí va adquirir, codificar i recuperar la informació

referent al furt, és a dir, sobre el fet central del record. Tanmateix, una altra diferència amb la primera mostra és la presència d'elements post- succés ja que en un cas sí que van estar presents en la recuperació del record:

[explicant perquè havia dibuixat trist a un dels personatges] "perquè li havien pres el bolso (...) el tenia al banc i li van prendre" (Entrevistada RBnena)

Per tant, malgrat aquestes dues diferències, els resultats mostren una mateixa tendència entre els menors del primer bloc d'entrevistes i el segon.

Taula 4. Exactitud (segon bloc d'entrevistes)

	3 anys	%
Recuperació del record	0	0
Record lliure		
Recuperació del record	8	100,00
Alternatives múltiples		
Elements post- succés	7	87,5
Absents		
Elements post- succés	1	12,5
Presentes		
Errors d'exactitud	8	100,00
De comissió		
Errors d'exactitud	8	100,00
D'omissió		

Val a dir però, que tots aquests resultats són orientatius i, en cap cas generalitzables, doncs la mostra és extremadament reduïda i l'anàlisi estadística posa de manifest que els resultats no són significatius, de manera que caldria ampliar la mostra per poder observar diferències estadísticament significatives.

5. DISCUSSIÓ I CONCLUSIONS

Certament, aquesta recerca posa de manifest que tant l'obtenció del testimoni com la seva valoració esdevé una tasca especialment delicada en el cas dels menors. D'aquesta manera i recolzant la bibliografia existent, el testimoni infantil compta amb elements específics que cal tenir presents.

En aquest sentit, tota la revisió bibliogràfica realitzada coincideix a destacar que les habilitats i capacitats dels menors i, en definitiva l'edat, són variables que incideixen directament en el procés de record i de recuperació d'aquest. Tanmateix, es defensa que la manera en què s'obté el testimoni esdevé una qüestió cabdal per valorar la quantitat i la qualitat de discurs emès pels menors.

Per aquests motius, la recerca presentada buscava comprendre la rellevància del *rapport* en el procés d'obtenció del testimoni i la seva influència en la valoració del discurs dels menors. Així, a partir del visionat d'un furt, s'esperava que els menors poguessin aportar un testimoni adient a la seva edat i d'acord l'establiment o no de la fase de *rapport*.

En aquest punt, es pot concloure que **el *rapport* esdevé més important com menys edat tenen els menors**. D'aquesta manera, mentre que els relats dels menors de més edat no contenen diferències substancials d'informació, en els testimonis dels menors de tres anys sí es van observar diferències depenent si s'havia establert el *rapport* o no.

Així, és en els menors que no tenen un discurs autònom i necessiten de l'ajuda de l'entrevistador per oferir el testimoni que el *rapport* sí esdevé un element clau. Tanmateix, esdevé important comentar que no establir el *rapport* suposa no entrenar el menor en la recuperació de la memòria episòdica a partir de fets neutres i, en conseqüència, la declaració repetida dels mateixos fets que, en certs casos poden resultar traumàtics, pot generar una victimització secundària.

En base a aquests resultats, es va considerar necessari ampliar la mostra de menors de 3 anys i intentar comprovar si els resultats obtinguts en el primer bloc van ser fortuïts o, si pel contrari, s'aconseguia més recolzament empíric.

En efecte, dels resultats del segon bloc d'entrevistes destaquen les dificultats dels menors de 3 anys per codificar els estímuls que reben, mostrant una tendència a recordar només elements perifèrics de l'escena. Així, aquesta dificultat de codificació implica que la recuperació del record no pugui ser òptima. Tanmateix es posa de manifest que **el *rapport* no esdevé una variable que influeixi de manera determinant en la quantitat de discurs que ofereixen els menors** doncs les variables d'obtenció del testimoni no mostren diferències entre els menors amb els que es va establir el *rapport* i els menors amb els que no. No obstant, **en termes valoratius el *rapport* sí esdevé clau**, ja que en els discursos dels menors amb els que es va establir el *rapport* es van trobar **més elements d'anàlisi útils per fonamentar les conclusions sobre l'exactitud i la credibilitat del testimoni**.

D'aquesta manera, en els casos dels menors amb qui no s'estableix el *rapport* no es va més enllà del simple relat dels fets i, per tant, no es pot concloure amb prou fonaments que el menor no menteixi deliberadament, que hi hagi un trastorn de personalitat que pugui influir en el record, que el menor accepti sense qüestionar les suggestions o que simplement no recordi els fets. Per tant, en aquest punt, podem concloure que el *rapport* facilita poder extreure conclusions forenses suficientment argumentades.

En definitiva, els resultats d'aquesta recerca posen de manifest que malgrat no hi ha diferències significatives entre els menors amb els que s'estableix el *rapport* i amb els que no, i per tant no es pugui confirmar la hipòtesi principal d'aquesta recerca, la informació obtinguda durant les entrevistes amb *rapport* aporta més elements de justificació de la valoració del testimoni.

En tot cas, cal tenir en compte que els menors de 3 anys de les dues fases no van oferir un discurs el suficientment autònom i consistent com per poder considerar el seu testimoni. D'aquesta manera, tot i que sí s'han pogut extreure conclusions a nivell de recerca, en un procediment judicial caldria **analitzar la necessitat i la idoneïtat que aquests menors haguessin de declarar** i per tant, s'hauria d'analitzar exhaustivament el cas de cada menor a l'hora de decidir sobre considerar els testimonis dels menors com a prova en un procediment judicial.

Amb això, val a dir que la recerca presenta diverses **limitacions** de caire metodològic. En primer lloc, la limitació principal va ser el fet que el record no havia estat experimentat en primera persona pels menors. Així, el fet que es tractés d'un esdeveniment que els menors van viure com aliè podria haver condicionat alguns dels resultats obtinguts. A més, la manca de violència del mateix el feia menys impactant, de manera que la codificació i la retenció del record esdevenien més complicades. En segon lloc, la magnitud de la mostra també va esdevenir una important limitació doncs els resultats no són extrapol·lables malgrat tots mostren una tendència similar.

Malgrat aquestes limitacions, també es deriven algunes **implicacions pràctiques**. Així, com vèiem, l'establiment del *rapport* és important en la mesura que permet al tècnic valorar les capacitats cognitives i les habilitats lingüístiques dels menors i, en conseqüència, aportar més arguments en un informe pericial.

A partir d'aquí i com a **propostes de futur**, seria adient poder plantejar recerques que seguissin aquesta línia de treball doncs encara queda camí per recórrer en l'àmbit del testimoni infantil. Tanmateix, seria interessant plantejar estudis sobre la capacitat dels criminòlegs per respondre a les necessitats del sistema judicial en l'àmbit de menors i per tant, sobre el rol que haurien de jugar.

Així, com hem vist, els professionals que actualment treballen en aquest àmbit (psicòlegs i educadors socials) no només s'encarreguen de l'obtenció del testimoni dels menors sinó també de protegir-los durant el procés judicial per evitar una possible victimització secundària.

En aquest sentit, d'acord les competències professionals que els diferents Graus de Criminologia de diverses universitats catalanes estableixen pels seus estudiants, la manca de criminòlegs en aquests equips no sembla estar justificada doncs els criminòlegs estan formats en temes relatius als processos de victimització i als processos judicials, podent aportar una visió més global a una xarxa de treball transdisciplinar, és a dir, a l'elaboració d'un nou saber a partir de la integració dels coneixement de tots els professionals que intervenen en un mateix cas. En efecte, les actuacions que podria dur a terme un criminòleg en l'àmbit judicial van més

enllà de l'obtenció del testimoni ja que podria realitzar un seguiment basat en les necessitats de cada menor. D'aquesta manera, la seva tasca s'iniciaria amb l'avaluació diagnòstica de les necessitats dels menors i, posteriorment, amb l'establiment d'un marc d'actuació per a cada cas.

Per tant, la figura del criminòleg pren un paper central en el seguiment de cada cas i en l'articulació d'una xarxa d'intervenció que pugui atendre a les seves necessitats. Així, el criminòleg té la formació i els recursos necessaris per poder establir el pla d'actuació en el qual a més d'obtenir el testimoni del menor se'l pugui protegir d'una possible victimització secundària. Tanmateix, en un altre nivell, el criminòleg està format en qüestions de dret i, per tant, podria dur a terme tasques d'assessorament legal a les famílies així com altres persones relacionades amb els menors.

Amb tot això i sobretot amb aquesta última aportació, val a dir que aquesta recerca esdevé el resultat escrit d'un llarg procés d'aprenentatge, que més enllà de ser un treball acadèmic, ha suposat una important experiència personal que incita a obrir camí per als criminòlegs en aquest àmbit.

6. AGRAÏMENTS

Agraeixo al Manuel Casado la confiança que des del primer moment va tenir en mi i en aquest projecte. A la Carolina Moreno per haver iniciat amb mi aquest camí i a la Laura Rodríguez per haver-me ajudat a encaminar la recerca.

Dono les gràcies també als pares dels menors per facilitar-me aquest trajecte, ja que sense el seu altruisme no hagués estat possible. Per descomptat, dono les gràcies als menors per la seva implicació i espontaneïtat.

Finalment, gràcies a tots aquells que han participat en un moment o un altre en aquest procés i que han contribuït al resultat final.

7. BIBLIOGRAFIA

Arce, R.; Fariña, F. (2005). Peritación psicológica de la credibilidad del testimonio, la huella psíquica y la simulación: el Sistema de Evaluación Global (SEG). *Papeles del Psicólogo*. Núm.92. Recuperat a 5 de maig de 2014 a <http://www.papelesdelpsicologo.es/pdf/1247.pdf>

Finger, K.; Pezdek, K. (1999). The Effect of the Cognitive Interview on Face Identification Accuracy: Release From Verbal Overshadowing. *Journal of Applied Psychology*. Vol. 84, Núm.3, pp. 340- 348.

Godoy- Cervera, V.; Higuera, L. (2005). El análisis de contenido basado en criterios (CBCA) en la evaluación de la credibilidad del testimonio. *Papeles del Psicólogo. Sección Monográfica*. Vol. 26, pp. 92- 98. Recuperat a 5 de maig de 2014 a <http://www.papelesdelpsicologo.es/pdf/1249.pdf>

González, J.L.; Muñoz, J.M.; Sotoca, A. et al. (2013). Propuesta de protocolo para la conducción de la prueba preconstituida en víctimas especialmente vulnerables. *Papeles del Psicólogo*. Vol. 34, Núm.3, pp. 227- 237. Recuperat a 5 de maig de 2014 a <http://www.papelesdelpsicologo.es/pdf/2280.pdf>

Hershkowitz, I.; Orbach, Y.; Lamb, M.E. et al. (2006). Dynamics of forensic interviews with suspected abuse victims who do not disclose abuse. *Child Abuse and Neglect*. N°. 30, pp. 753 769.

Ibabe, I. (2000). Memoria de testigos: recuerdo de acciones e información descriptiva de un suceso. *Psicothema*. Vol. 12, Núm.4, pp. 574- 578. Recuperat a 5 de maig de 2014 a <http://www.psicothema.com/pdf/374.pdf>

Ibabe, I. (2000). Consideraciones metodológicas en el estudio de la relación confianza- exactitud en el ámbito de la memoria de testigos. *Psicothema*. Vol. 12, supl. 2, pp. 301- 304. Recuperat a 5 de maig de 2014 a <http://www.psicothema.com/pdf/570.pdf>

Ibañez, J. (2008). La entrevista cognitiva: una revisión teórica. *Psicopatología Clínica Legal y Forense*. Vol. 8, pp. 129- 159. Recuperat a 5 de maig de 2014 a <http://www.masterforense.com/pdf/2008/2008art7.pdf>

Juárez, J.R. (2004). *La credibilidad del testimonio infantil ante supuestos de abusos sexuales: indicadores psicosociales*. Tesis Doctoral no publicada, Universitat de Girona, Espanya. Recuperat a 5 de maig de 2014 a <http://www.tdx.cat/bitstream/handle/10803/7995/tjrjl.pdf?sequence=1>

Lamb, M.E.; Orbach, Y.; Hershkowitz, I. (2007). A structured forensic interview protocol improves the quality and informativeness of investigative interviews with children: A review of research using the NICHD Investigative Interview Protocol. *Child Abuse and Neglect*. Núm. 31, pp. 1201- 1231.

Manzanero, A. L. (2000). Credibilidad y exactitud de los recuerdos de menores víctimas de agresiones sexuales. *Anuario de Psicología Jurídica*. Núm.10, pp. 49-67.

Manzanero, A. L. (2010). Hitos de la historia de la Psicología del Testimonio en la escena internacional. *Boletín de Psicología*. Núm.100, pp. 89-104. Recuperat a 5 de maig de 2014 a <http://www.uv.es/seoane/boletin/previos/N100-6.pdf>

Manzanero, A. L. (2010). *Memoria de Testigos: Obtención y valoración de la prueba testifical*. Madrid: Pirámide.

Manzanero, A. L.; Diges, M. (1993). Evaluación subjetiva de la exactitud de las declaraciones de los testigos: la credibilidad. *Anuario de Psicología Jurídica*. Núm.3, pp. 7- 27.

Manzanero, A. L.; Muñoz, J.M. (2011). La prueba pericial psicológica sobre la credibilidad del testimonio: reflexiones psico- legales. *SEPIN*. Recuperat a 5 de maig de 2014 a http://eprints.ucm.es/12544/1/CREDIBILIDAD_DEL_TESTIMONIO.pdf

Memon, A.; Wark, L.; Holley, A. et al. (1997). Eyewitness performance in Cognitive and Structured Interviews. *Memory*. Vol. 5, pp. 639- 655.

Mira, J.J.; Diges, M. (1991). Psicología del Testimonio: Concepto, Áreas de investigación y aplicabilidad de sus resultados. *Papeles del Psicólogo*. Núm.48. Recuperat a 5 de maig de 2014 a <http://www.papelesdelpsicologo.es/vernumero.asp?id=484>

Quejerta, L.M. (1999). Validez y Credibilidad del testimonio. La Psicología Forense Experimental. *Cuaderno del Instituto Vasco de Criminología. EGULZKILORE*. Núm.13, pp. 157- 168. Recuperat a 5 de maig de 2014 a http://www.ivac.ehu.es/p278-content/es/contenidos/boletin_revista/ivckei_eguzkilore_numero13/es_numero13/adjuntos/Querejeta_Validez_y_credibilidad_13.pdf

Saywitz, K.; Camparo, L. (1998). Interviewing child witnesses: A developmental perspective. *Child Abuse and Neglect*. Vol, 22, Núm.8, pp. 825- 843.

Soria, M.A. (2005). *Manual de Psicología Jurídica e Investigación Criminal*. Madrid: Pirámide.

Soria, M.A.; Sáiz, D. (2005). *Psicología Criminal*. Madrid: Pearson, Prentice Hall.

Sternberg, K.; Lamb, M. E.; Hershkowitz, I. et al. (1996). The Relation Between Investigative Utterance Types and the Informativeness of Child Witnesses. *Journal of Applied Developmental Psychology*. Núm.17, pp. 439- 451.

Sternberg, K.; Lamb, M.E.; Hershkowitz, I. (1997). Effects of introductory style on children's abilities to describe experiences of sexual abuse. *Child Abuse and Neglect*. Vol. 21, Núm.11, pp. 1133- 1146.

Vallano, J.P.; Schreiber, N. (2011). A Comfortable Witness Is a Good Witness: Rapport- Building and Susceptibility to Misinformation in an Investigative Mock-crime Interview. *Applied Cognitive Psychology*. Vol. 25, pp. 960- 970.

Vilariño, M.; Formosinho, M.; Cardoso, P.R. (2012). Obtención del testimonio y evaluación de la credibilidad. Infancia y adolescencia en un mundo en crisis y cambio. *Revista de Psicología*. Vol. 1, N°1, pp. 599- 608. Recuperat a 5 de maig de 2014 a http://www.alfonsozambrano.com/doctrina_penal/27022013/dp-obtencion_testimonio.pdf

Quart curs del Grau en Criminologia

Menció en Execució Penal

EL RAPPORT COM A FASE CLAU EN L'ENTREVISTA COGNITIVA A MENORS TESTIMONIS

Un estudi sobre l'obtenció i la valoració del testimoni infantil

ANNEX

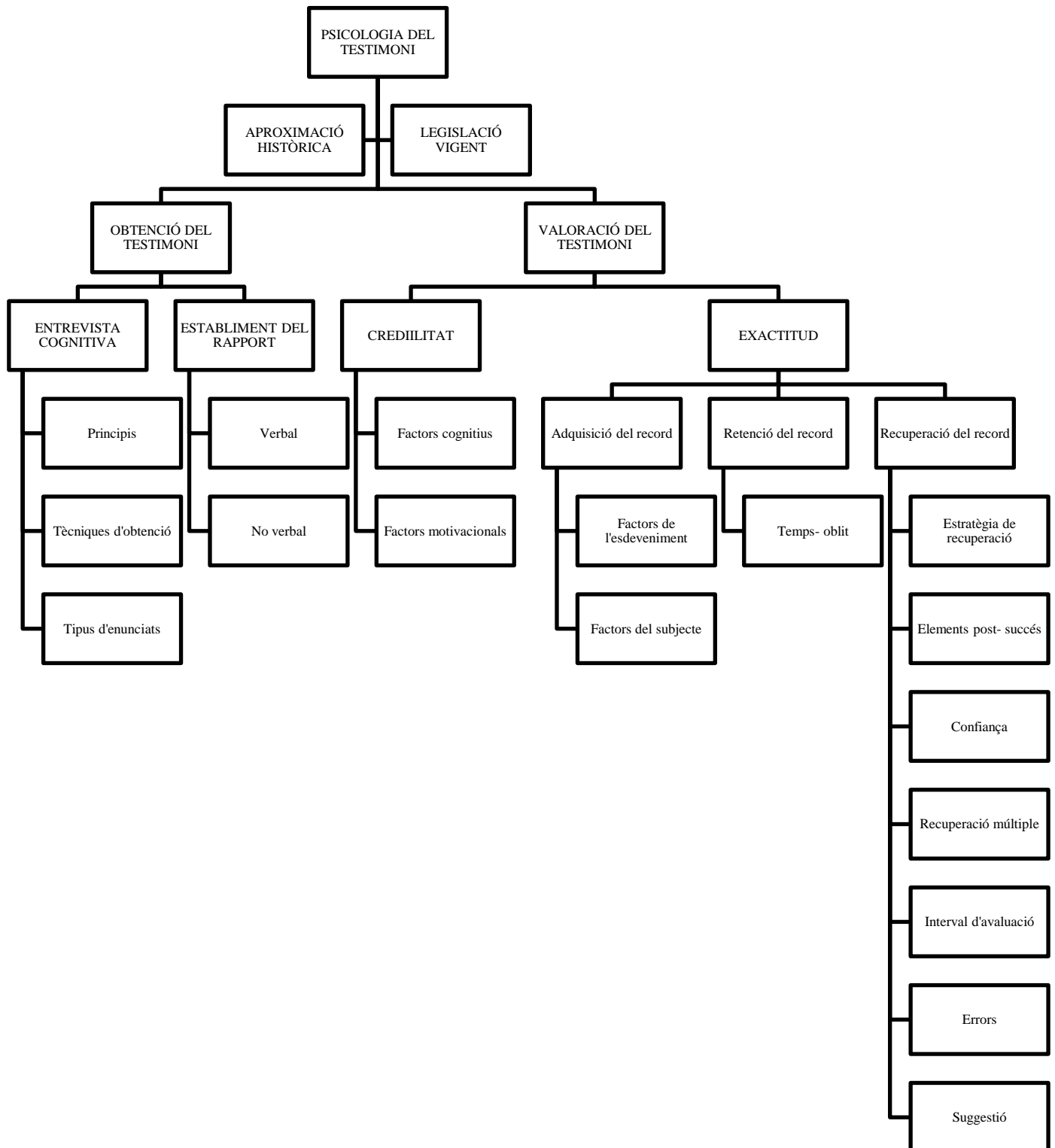
Entregat el 30 de maig de 2014

Esther de la Encarnación Ordóñez

Treball tutoritzat per Manuel Casado Gómez

ANNEX 1. MARC TEÒRIC

ANNEX 1.1 ESQUEMA- RESUM DE LA REVISIÓ BIBLIOGRÀFICA

ANNEX 1.2. TRANSCRIPCIÓ ENTREVISTA A UN PROFESSIONAL DE L'EQUIP D'ASSESSORAMENT TÈCNIC PENAL

Entrevista realitzada a la Laura Rodríguez, psicòloga de l'Equip d'Assessorament Tècnic Penal del Departament de Justícia de Catalunya amb seu a la Ciutat de la Justícia de Barcelona, el dia vuit d'abril de 2014.

(presentacions)

(introducció)

(consentiment informat per a l'enregistrament de la veu)

A veure, ehm..., la meua formació, jo sóc llicenciada en psicologia i llicenciada en criminologia. A nivell de formació més extensa, ehm, he fet un màster en psicologia forense i criminal i després també en trastorns mentals greus, vale? A nivell laboral sóc professora de victimologia també de la UOC, vale, bueno. Això és potser el més el més relacionat amb l'àmbit...

Eh, dins de l'equip d'assessorament tècnic, treballo com a psicòloga. L'Equip d'Assessorament Tècnic està format per doncs per un col·lectiu de vuit psicòlegs, si no recordo malament, i uns sis treballadors socials i, som els professionals que treballem en aquest equip. I, la funció que fem a l'Equip d'Assessorament Tècnic, si t'interessa, és, eh, bàsicament assessorar els jutjats, jutjats penals, en el nostre cas, de la província de Barcelona, perdona, jutjats de la jurisdicció penals, poden ser jutjats d'instrucció (val), penals, de violència cap a la dona, l'Audiència Provincial, etcètera. El que fem són informes d'assessorament als jutges: els hi donem una valoració tècnica de la situació, des de la perspectiva psicològica o de des de la perspectiva del treballador social. I, aleshores, en aquest sentit, fem informes respecte víctimes, no?, valorant temes de credibilitat, temes de perfils, per exemple de la dona maltractada, eh... si presenten seqüeles psicològiques, mm... circumstàncies familiars que puguin tenir, si tenen patologia, etcètera. Respecte els acusats, doncs algunes coses són similars, vale? però bàsicament el que valorem són les capacitats cognitives i volitives (aja) eh, per fer perfils de maltractador, perfils d'agressors sexuals, etcètera, vale? I a part d'aquesta part que és més la part pericial, una de les tasques que tenim i que més treballem és l'ajut a la presa de la declaració dels menors, eh, o persones vulnerables, víctimes vulnerables. És a dir, ehm, dos psicòlegs o dos treballadors socials, en funció de si el menor és presumpte víctima o presumpte testimoni d'uns fets, eh, parlem amb el menor, aconseguim el relat dels fets, eh, i mentre, de forma paral·lela, l'està veient la comitiva judicial. Seria una forma de que el menor no declari en seu judicial sinó que ho declari, mm... davant del jutge però en la presència de professionals que el puguin ajudar a afavorir aquest relat, vale? Després

posteriorment, sí que podem fer informes, doncs, d'aquest menor, doncs, avaluant seqüeles, avaluant credibilitat, etcètera.

(Aja) I aquest, és a dir, eh, aquest informe és valora realment en els judicis, es valora?

Sí, forma part, és una prova més dintre del procediment judicial, normalment es demanen més els informes a la fase d'instrucció, que és la fase en la que es recullen proves, amb *lo* qual a part de les declaracions de víctimes, testimonis, mm... acusats, etcètera [*estossega*], una de les proves que demanen solen ser proves pericials, i en els casos en que no hi han lesions físiques evidents, que és paraula d'un contra paraula de l'altra, és quan més pes tenen la, els informes pericials.

Vale, i, és a dir, i deies, no? que poden ser o víctimes o testimonis. Normalment, són víctimes- testimoni o només formen part de "víctimes" o "testimonis"?

En algunes ocasions són víctimes i testimonis, però normalment el, la forma, que això és una decisió per part de l'equip, des de coordinació, una mica com es reparteixen el treball, el que fem és que quan un menor és víctima, víctima per exemple d'abusos sexuals, víctima de maltractament, normalment l'entrevista la fem dos psicòlegs, precisament per controlar aquestes variables més d'afectació emocional que pugui tenir al parlar d'uns fets viscuts i després perquè normalment, com a víctima d'una situació també solen demanar-nos que fem un informe de seqüeles psicològiques, no? i per això es fa amb els mateixos professionals. Els companys treballadors socials normalment el que fan és prendre la declaració de menors que han estat testimoni de violència de gènere del pare contra la pare, de pare- mare, no?. Ehm, [*estossega*], els separem per aquesta característica, eh, normalment, treballadors socials fan, eh, prenen declaració de testimonis; tot *lo* que són víctimes, abusos sexuals, maltractament, corrupció de menors, qualsevol delictes que el menor sigui víctima el veiem els psicòlegs. Ens ho hem repartit així.

I, el més habitual que és això, abusos sexuals i...

Abús sexual i maltractaments.

Aja, vale.

També m'agradaria comentar-te, Esther, que, a part de veure menors, d'ajudar a prendre declaracions de menors ho fem també d'aquelles persones que són més vulnerables, no? Amb *lo* qual, no són només menors, menors sí que potser representen el gruix, no? de la gent que passa per aquest programa, estariem parlant del noranta, noranta i excaig percent, no? però també, en aquest sentit,

facilitem la declaració de persones amb alguna disminució, per exemple, una disminució intel·lectual, amb alguna patologia, per exemple, persones amb autisme o també està pensat [*estossega*] per persones que estiguin en un estat emocional molt vulnerable, i aleshores s'entén que la declaració serà millor tant en termes quantitatius com qualitatis aquí que no en seu judicial.

I com arriben els menors fins a l'Equip d'Assessorament Tècnic?

Per ordre del jutjat, és a dir, nosaltres treballem, eh, ajudant al jutge; és la nostra funció: l'assessorament i l'ajut al jutge, amb *lo* qual, normalment, la.. el procés pel qual ens arriba un menor, consisteix, eh, et plantejo una situació de menor víctima d'una situació, vale? Menor víctima d'un abús sexual, per exemple, normalment, eh, s'inicia per una denuncia, aquesta denuncia o la posa la família directament a la policia, o la pot posar també el jutjat de guàrdia, vale?, o fins i tot també des de serveis sanitaris si detecten la situació d'abús també la poden notificar, però normalment, és, eh, inicialment aquesta denuncia, que comporta un procediment, que s'obri un procediment judicial i, aleshores, és el jutjat que està instruint qui ens demana que fem aquesta declaració del menor o els informes corresponents. Nosaltres sempre treballem a demanda d'un jutjat... És a dir, sempre és d'ofici.

Vale, i... les franges d'edats, el mínim normalment, bueno normalment, quina és?

Si, respecte, eh, bueno... et diria que bàsicament el que és la declaració en sí dels menors com qualsevol informe que podem fer, vale?, però sobretot respecte la declaració és que els menors tinguin capacitat lingüística, vale?, és a dir, que tinguin el llenguatge el suficientment desenvolupat com per a poder parlar. Vale? Perquè clar, nosaltres, i suposo que després ja em preguntaràs, eh, la forma d'avaluar el relat dels menors, la forma de valorar la credibilitat és basant-nos en el relat, amb *lo* qual nen que no pot parlar o que té un llenguatge que consisteix en paraules *sueltes*, no? sense cap tipus de configuració i que necessita l'ajut de l'adult per a interpretar lo que estàs dient, no podem valorar la credibilitat, nosaltres. Si, i... ens basem en el relat sí que, per exemple, tenim els *ninos* aquests horrorosos, els sexualment explícits, que si no els has vist després te'ls ensenyo perquè els tinguis al teu imaginari per la resta de la teva vida, vale, perquè són terribles, doncs, eh, clar... les investigacions han demostrat que aquests *ninos* tenen un component sugg..., faciliten un component suggestiu. En els menors no els utilitzem, amb *lo* qual necessitem nens que pugin parlar.

Vale.

I aquesta, perdona, seria l'edat mínima. Edat màxima, en aquest sentit no hi hauria.

Vale, i... però és a dir, en el equip d'assessorament, teniu també adults?

Sí...

En els adults...però...

Sí, és adir, diguem-ne que hem de diferenciar dos programes diferents. Per una banda, quan ajudem al jutge a que ajudem a que prengui declaració, normalment els casos que ens envia el jutge és perquè són nens o persones amb algun tipus de problemàtica que el jutge pensa que és molt millor que nosaltres prenguem declaració que no ell. Per altra banda, està qualsevol informe que *poguem* fer d'una víctima o d'un acusat en un procediment penal, amb lo qual són nens, són adults.

Vale.

Nosaltres treballem la jurisdicció penal adulta, amb lo qual això implica que la persona acusada sempre ha de ser un adult, però les víctimes poden ser adultes o menors, vale?

Vale. I, és a dir, quan us arriba un cas, quin és el procediment que seguïu, quins són els temps, quins són els passos que seguïu fins que es tanca el cas?

Vale... [pensa]... mm... Partiré doncs una mica del que és el Programa de Suport a l'Exploració Judicial que és la presa de declaracions als menors. Aleshores, normalment, el cas quan ens arriba és quan ens arriba una notificació d'ofici per part d'un jutjat que hem de prendre la declaració a un menor o prendre declaració i després valorar el seu testimoniatge. Aleshores això arriba o per fax o per correu al Servei, li arriba a l'administratiu, que ho entra a la base de dades i aleshores, s'obre un expedient d'aquest menor. Aquest expedient, el coordinador de l'equip el que fa és, eh, assignar-lo a uns tècnics en concret.

Mentrestant, l'administratiu, parla amb el jutjat per acordar un dia i una hora per tal que la comitiva judicial, d'una banda i el menor, estiguin aquí. Nosaltres el dia que tenim, eh, assignat per prendre declaració als menors són els divendres, és a dir, tots els divendres, l'equip de psicòlegs atén entre sis- vuit menors cada divendres aquí a Barcelona. Però com això no és suficient, s'ha creat un calendari de guàrdies, amb lo qual, cada dia estem de guàrdia per si entra alguna urgència. Amb lo qual avui estic de guàrdia eh, però en principi les guàrdies les posem a les nou o a la una, per això t'havia dit que vinguessis a les onze.

Doncs res, s'assigna dia i hora, és a dir, normalment s'intenta que passi poc temps, vale, entre eh, el fet abusiu i la declaració del menor, però clar, depèn de variables com per exemple, el jutjat, que el jutjat no tingui judicis, mm... que correspongui també un dia que a nosaltres ens vagi bé, que no hi hagin judicis, etcètera.

Normalment i *lo* òptim és que passi el menys temps possible. És a dir, hem tingut declaracions judicials de delictes que havien passat el dia anterior, declaracions judicials de fets que han passat tres anys enrere... però entenc que si hem de fer una mitjana... vale, una mitja, normalment seria al cap d'un o dos mesos. Aquesta i, a més, aquesta és la idea. Eh, com aquesta prova després queda enregistrada, també és una garan... és una forma de *garantitzar* el record més enllà del temps que pugui passar a partir d'aquí... no? Però *bueno*... mm.... S'assigna un dia, el jutjat el que fa és citar el menor per a que vingui a les nostres dependències i citar la resta de les parts: si tenim ...? si volem que sigui una prova preconstituïda, citar advocats... Tota la gent perquè estigui aquí a una hora, vale. I el jutjat també pot estar, i si és de fora de Barcelona es pot fer per videoconferència. Però aquí el menor sempre ha d'estar. I... una vegada això, el, la, l'expedient li passen als tècnics corresponents, ja t'he comentat, psicòleg- treballador social (**aja**) i també en funció de la variable edat del menor i sexe del menor, perdona la variable sexe del menor, es té en compte el sexe dels professionals. Normalment intentem que si és un nen, doncs que un dels dos psicòlegs doncs, sigui un home i; si és una nena, que una de les dues, o... sigui una dona, vale?

Tenim uns dies per preparar-nos aquest cas, vale. Amb *lo* qual, la documentació que nosaltres tenim és la que ens envia el jutjat, que lo mínim imprescindible, i si no reclamem que ens ho enviïn, ha de ser: còpia de l'atestat policial o de la denuncia que s'hagi formulat que surtin el... el que s'ha denunciat, quin tipus d'abús, quin tipus de maltractament, quin fet delictiu, vale. Aleshores, això seria imprescindible, el que és l'atestat de la policia, si hi *han* declaracions eh... al jutjat d'instrucció... declaracions de la mare, del pare, de l'acusat, del menor, el que sigui. I, eh... si hi han informes mèdics. Mirem aquesta documentació i després ja ens trobem amb el menor el dia de l'exploració judicial, i aquí, aleshores comencem a intervenir. Eh... si detectem que hi ha algun tipus de patologia, si hi ha alguna discapacitat intel·lectual, si les agendes també dels tècnics ho permeten, la idea és citar-lo amb anterioritat al dia de l'exploració judicial, vale, per tal que ens conegui i per facilitar el desenvolupament de l'entrevista. Això ho estem fent, normalment, en casos de discapacitats intel·lectuals. Que coneguin l'espai, que coneguin al tècnic, fem entrevista cognitiva, etcètera, vale.

Si no, ens trobem el dia de l'exploració judicial, que ve el menor, amb lo qual ehm... aquell mateix dia el que fem és primer una primera fase de *rapport* amb el menor, vale; una primera fase també de parlar amb els progenitors, els tutors, la persona que l'acompanyi, i després ja fem la presa de declaració, que queda enregistrada. Si després tenim un relat de fets i des dels jutjat volen que fem un informe pericial tenim ja les dades personals del menor i li enviarem una citació perquè vingui un altre dia, acompanyat dels pares, per fer l'informe pericial. És a dir, per fer una entrevista clínica, per passar-li proves psicològiques. Això ja serà un altre moment i normalment i aquí també ve un tema d'agenda, està al voltant

d'un mes, tres mesos de la presa de declaració, vale. I a partir d'aquí es faria l'informe i... continuar el procés judicial, amb *lo* qual, el més probable, és que al cap d'uns mesos ens arribi una citació per tal d'anar a ratificar l'informe que hem efectuat.

Vale. I a partir de la teva experiència, com creus que afecta la... l'edat dels nens a l'adquisició i la retenció d'aquest record?

Vale, a veure, mm... Hem de tenir en compte una mica l'edat del menor, és a dir, fer... si estem parlant de nens que són... que tenen tres- quatre anys, ens trobem amb *lo* que es coneix com amnèsia infantil, no, amb *lo* qual, aquests nens són capaços de recordar situacions que no estan massa allunyades del temps. És a dir, és inviable tenir un nen de tres o quatre anys i preguntar-li per una situació que ha pogut passar quan tenia dos anys, perquè a menys que hagi estat una situació *super-* traumàtica pel nen, vale, o el que és pitjor en quant a avaluació de credibilitat, eh, no qüestió de victimització, que se li hagi anat recordant aquesta situació al menor d'edat, la recordarà. Amb *lo* qual, hem de partir que amb nens molt petits és probable que tinguin dèficits en quant a facilitar i poder elaborar un relat així com també problemes amb la seva capacitat de llenguatge, no? Amb *lo* qual, per això, nens de tres- quatre anys o nens de tres anys amb un llenguatge molt desenvolupat doncs... sinó no els veiem.

I.. la suggestió, com es tracta en l'Equip Tècnic?

Nosaltres valorem la suggestió si es demanen que avaluem el relat del menor, no. És a dir, ehm... normalment, ho tenim en compte quan fem aquesta entrevista posterior, valorem si estem parlant d'un menor especialment suggestionable o no. I, normalment, la forma d'avaluar-ho és anar fent preguntes a aquest menor per veure si en aquest sentit, si accepta les preguntes facilitadores, les preguntes suggestives que fem. Li donem la consigna *de* que ens corregeixi i després anem utilitzant informació que sabem que és incorrecta per veure si ens corregeix. Però això sempre ho fem a un nivell posterior, és a dir, no ho fem a la mateixa declaració judicial sinó que ho fem després per valorar si estem parlant d'un menor especialment suggestionable.

Mm... vale. I... Això ja està... Vale, i en quant a l'obtenció del testimoni... És a dir, una vegada esteu en l'entrevista amb el menor, la... com... en l'establiment del *rapport*, quines estratègies feu servir?

Sí, mira, és... ehm... normalment quan tenim aquest menor, el tenim aquí a la sala d'espera. Aleshores, primer de tot, fem passar als pares per agafar dades rellevants de cara a la nostra declaració, vale. Aquestes dades doncs, serien doncs, com està el nen, si sap *lo* que ha vingut a fer o no, que li han dit, si venia aquí a parlar amb un psicòleg, o a jugar amb dues senyores o una mica el que li han comentat... Eh,

com està avui, si ha tingut un bon dia, perquè sinó... si ha tingut una mala nit, doncs això afecta al dia següent. Eh, si ha vist a l'acusat, si no; si viu amb l'acusat o una mica una sèrie de variables que de vegades no les trobem en l'expedient judicial de consulta, no?. I després parlem amb el menor.

Amb el menor parlem primer de tot en aquestes sales, vale, on... on estàs tu. Aleshores, el que fem una mica amb aquest nen, vale, és, eh, a la mateixa vegada fem *rapport* i fem avaluació de competències d'aquest nen, vale? És a dir, fem *rapport*: significa que ens presentem, li expliquem, en funció de l'edat que té, d'una forma més o menys que ho pugui entendre, no, doncs, eh, en què consisteix una declaració judicial, que és el que ha vingut a fer, etcètera. Està una mica adaptat a l'edat del nen. Està amb nosaltres, li expliquem una mica les expectatives que té i aleshores li expliquem que en aquest despatx és on nosaltres parlarem, que el volem conèixer i a l'altre despatx, que t'he ensenyat, és on es pren... on parlarem de lo que ha vingut a explicar-nos, dels fets... dels delictius, vale?

I aleshores, en aquesta... en aquesta fase de *rapport* doncs mirem doncs, d'agafar dades seves, dades personals, de l'escola, que ens parli, etcètera, no? En aquest sentit, doncs, facilitar mm... la declaració de després. Que pugi tenir un mínim de confiança en nosaltres perquè hem vist que, efectivament, si no fem fase de *rapport* mm... les declaracions judicials no surten bé. I mentre fem aquesta fase de *rapport* avaluem aspectes de llenguatge i de memòria, és a dir, en... en aquest moment també li demanem que ens expliqui situacions viscudes, a ser possible també en dates similars al delicte per després comparar el tipus de relat que fa, vale, i sobretot el que fem d'aquesta forma és un entrenament en memòria episòdica. És a dir, la memòria episòdica és la memòria que s'encarrega de les situacions puntuals viscudes, en comparació amb la memòria, diguem-ne, que s'encarrega... que s'encarrega de les rutines, no? És a dir, volem és que ens expliqui, que faci funcionar la memòria episòdica, que aleshores, en aquest sentit, ja anirem fent, doncs *bueno*, que ens expliqui situacions i en certa forma li donem, ja des d'aquí, les consignes de l'entrevista cognitiva, no? És a dir, que ens expliqui, l'animem a que ens expliqui les coses el més detallada possible, tenint en compte que nosaltres no estàvem allà i no sabem res i la única persona informant és ella, eh, que no imagini, que ens expliqui coses que ha viscut i sobretot, això, de la forma més detallada que ho... que *poguem*. D'aquesta forma, una mica, anem assajant en situacions neutres... esdeveniments neutres doncs, després, quan anem a parlar dels fets denunciats, ja el menor ja sap una mica el que nosaltres volem d'ell i com volem que ens expliqui no? I això és una mica el que fem aquí: doncs avaluem aspectes de memòria, de tensió, eh, a través d'aquesta conversa, no? Així, i aleshores quan ja tenim això, és quan comencem la declaració judicial a l'altra banda.

Vale, i llavors, la... o sigui, durant l'entrevista, la finalitat és obtenir la informació sobre el cas...

Diríem dues, dues finalitats en aquesta entrevista inicial: primer l'establiment del *rapport* amb el *nano* i després; la valoració de les competències per veure si pot declarar o no pot declarar. En alguns casos, detectem patologia, quan... mentre estem fent aquesta primera fase de *rapport* i aleshores doncs *bueno*, ja en aquest sentit, advertim al jutge doncs de la situació o per exemple, si en aquesta primera fase, doncs veiem que el menor necessitarà més temps, necessitarà que fem entrevistes prèvies amb ell abans de la declaració, doncs també parlem amb el jutge i li comentem, no? És a dir, per una banda és establiment del *rapport* per facilitar la declaració i per altra, avaluació de les competències com a testimoni.

Mm, vale, i ja és a la següent només en la que us focalitzeu...

En els fets, exacte. Aquesta seria una primera fase de *rapport* i després tindríem una segona fase que és la de parlar dels fets.

Vale, i en aquesta segona fase de parlar dels fets, em... el record... s'intenta el record lliure o és més estructurat?

Imprescindible, imprescindible el record lliure. És a dir, que ja és una mica el que hem treballat en aquesta primera fase, vale. Nosaltres portem el menor allà i comentar-te que dels dos tècnics que s'encarreguen de la declaració del *nano*, sempre hi ha un que nosaltres anomenem referent, que és el que porta el pes de la conversa. La persona que estableix aquest *rapport* amb aquest *nano* eh, que parla amb ell directament, diguem-ne que l'altra persona està de suport. A vegades passa, que per motius X, el menor connecta molt millor amb l'altre i aleshores doncs, ens ho canviem, no... en aquest sentit no és *algu*, *algu* estricte, no.

Doncs *bueno* i, tornant una mica a la pregunta que em comentaves. Aquesta segona fase, eh, necessitem relat lliure, vale, perquè si volem avaluar la credibilitat del relat, necessitem que sigui un relat lliure o que hi hagi informació a través de preguntes, eh, no suggestives, no inductives, etcètera. Bàsicament que hi hagi un relat lliure. Aleshores, això ho hem treballat prèviament en aquesta fase i una mica la consigna que li diem al *nano*, eh, sempre és la mateixa, és a dir, que ell... si sabem a *lo* que ha vingut, doncs que *bueno*, que ens ha d'explicar allò que venia a explicar-nos, tenint en compte les regles de l'entrevista cognitiva, que són les que li anem *machacant*, en el sentit que li hem dit aquí (fent referència als despatxos on es fa la primera fase) i li direm allà novament (fent referència als despatxos on es prenen les declaracions judicials), no? I si veiem que [estossega] en algun moment les necessita de nou, li tornem a dir. És a dir, que ens expliqui allò que ha vingut a explicar-nos, que té al cap, que és un exercici de memòria, que ha de recordar coses i dir-nos-les, que li transferim el control, en el sentit que

nosaltres no sabem absolutament res sinó que és el que té la informació i que no descarti absolutament res, que nosaltres no estàvem allà i que ens expliqui tot el que li vingui al cap, fins i tot les coses que cregui que són irrelevantes, que ens les expliqui, vale? I que, quan vulgui pot començar, que nosaltres l'ajudem, vale, nosaltres l'escoltem i, una vegada, hagi acabat, nosaltres li preguntarem alguna cosa si no ens ha quedat clar. I si quan fem aquestes preguntes, el menor no sap alguna cosa, que no ho a d'imaginar sinó simplement que recordi i si no sap alguna cosa ens ho digui i si no entén alguna cosa ens ho digui també, que li tornarem a repetir. És a dir, si et fixes una mica, són les regles de l'entrevista cognitiva, no, que és el que nosaltres volem fer. Normalment és això el que fem. Si necessitem, podem utilitzar podem utilitzar el que són les tècniques de l'entrevista cognitiva, no, tot el que són la visualització i record de... ehm... dels fets, no la ubicació, que es posi en el lloc dels fets, que pensi en les olors, en el que sentia, etcètera. Si ho necessitem ho podem fer, no, que es faci aquesta imatge mental...

Però com...

...abans de...

...com ho... és a dir, a mi em costa imaginar una situació en la que el tècnic pugui evocar tot, o sigui...

Depèn, depèn una mica. Això són una sèrie de tècniques, vale? Està aquesta de la imatge, està la tècnica, per exemple, del record cap enrere, vale, que és, eh, una situació que és viscuda, vale, tu la pots explicar des del principi fins al final... jo anava pel carrer i se'm va caure una... com un gerro al cap; o la pots explicar al revés, és a dir l'últim que va passar és que vaig perdre la consciència i abans havia... se m'havia caigut *algu* al cap i, abans havia sortit de casa, no? En aquest sentit el que són les memòries viscudes són capaces d'explicar-te les coses en diferents ordres i direccions i moltes vegades, com la memòria funciona a través de nòduls, no, quan tu evokes una situació al revés et surt informació que abans no havia aparegut, vale. Això diguem-ne que són una sèrie de tècniques que hi ha, vale, i que les podem utilitzar si és necessari. Si és necessari perquè moltes vegades ja hi ha un record suficient, vale? Moltes vegades, algunes tècniques impliquen una capacitat cognitiva elevada, és a dir, a un *nano* de quatre anys no li podem parlar d'imatges mentals, vale, al igual que temes ètics, a una persona que, per exemple, ha tingut una situació d'abús sexual i ja m'ho ha explicat ara no li faré, vinga, ara m'ho expliques al revés, no? És a dir, això diguem-ne que són com una bateria de tècniques que tenim, vale, com eines que podem utilitzar si són necessàries, vale. Ara per exemple, me'n recordo d'un cas d'un *nano* que estem, ens havia d'explicar un delictes, el que passa que no me'n recordo jo ara, vale... eh... havia d'explicar-nos un delictes i era tan antic que no se'n recordava i a través

de la reconstrucció del context, vale, que és pensa on estaves, pensa quines coses hi havia, com era l'habitació, com eren les parets, com era el sostre, que hi havia al davant teu... eh... a través precisament d'aquesta reconstrucció va poder verbalitzar alguna cosa relativa als fets, vale? No són tècniques que utilitzem habitualment, però les tenim en cas de necessitar-les.

Vale... I... Ja passant a la valoració del testimoni, una vegada teniu la declaració del menor, l'Equip d'Assessorament Tècnic en quins pressupòsits teòrics es basa per fer la valoració de...

En Psicologia del Testimoni, és a dir, nosaltres en basem en la psicologia del testimoni, vale. I especialment, en la hipòtesi d'Undeutch, no sé si et sona d'haver-lo llegit, no...

Sí.

... que parteix de que un testimoni viscut és qualitativament diferent d'un testimoni inventat, vale. I a partir d'aquí, doncs també va elaborar uns criteris de credibilitat i després hi ha una sèrie d'altres autors que han fet els criteris de credibilitat de la CBCA, vale... Hi ha diferents tècniques al respecte però nosaltres ens basem en la Psicologia del Testimoni, és a dir, en com funciona la memòria dels testimonis, com... en funció del transcurs del temps quina informació es perd, quina informació no, si *hi han* contradiccions o no *hi han* contradiccions en el relat i tal. I després, si la... si la situació ho permet, és a dir, si estem parlant de *nanos* de menys de determinada edat, d'abusos sexuals, etcètera, doncs apliquem la CBCA que tu comentaves.

Vale.

Una altra forma també d'avaluar la credibilitat és basar-nos també en l'existència de seqüeles, si són seqüeles, per exemple, post- traumàtiques lligades a una experiència traumàtica. És a dir, una mica el que fem és una valoració del testimoniatge i una valoració clínica d'aquest menor.

I, en termes d'exactitud, com detecteu els errors d'omissió o... els de comissió, vale, però els d'omissió?

En aquest sentit, no els podem detectar, no els podem detectar. És a dir, també des dels jutjats el que ens demanen és la credibilitat dels relats, no? I en aquest sentit, que nosaltres parlem d'una credibilitat psicològica, no? Eh... omissions del relat... *bueno*, bàsicament el que nosaltres establim és una diferència entre contradiccions o inconsistències... omissions... és una mica el que et comentava abans, no, eh, com nosaltres tenim accés a l'expedient judicial, veiem les diferents declaracions que s'han fet. Si tot anés bé, el menor aquesta seria la primera declaració però moltes vegades, el nen ho hagut de declarar a moltes persones diferents i també en

seu judicial, en seu policial... *bueno*... amb *lo* qual tenim tots aquetes declaracions i mirem una mica l'evolució. L'evolució d'aquesta declaració en funció del temps, no? I com en aquest sentit, normalment, el funcionament de la memòria és que els aspectes més nuclears de l'abús en sí, de la situació delictiva en sí no s'obliden. Es van perdent, es van desdibuixant tot el que són els elements perifèrics, no. Eh... valorem aquestes declaracions així com si hi han contradiccions, inconsistències que no es puguin justificar precisament per això, no, és a dir, que el menor en una declaració digui que els fets van passar a casa del veí i que a la segona, digui que van passar al parc, doncs això no es pot explicar pel propi funcionament de la memòria i ho assenyalem.

Vale, i després de la credibilitat, com deies, feu bàsicament del contingut, no? Anàlisi del contingut...

Exacte, nosaltres ens basem per a la credibilitat en el relat. Per això necessitem *nanos* que sàpiguin parlar, perquè sinó no... ho portem fatal, no? Aleshores, ens basem en el relat, eh, relat escrit, en aquest sentit, transcrivim les entrevistes, vale i; els dos tècnics, de forma diferenciada, doncs valoren, per exemple, si s'ha d'aplicar, doncs, la CBCA, la valorem d'aquesta forma. I... bàsicament és això, ens basem en el relat i després, *bueno*, si detectem algun aspecte... doncs... contaminant, doncs també l'indiquem a l'informe, si valorem seqüeles post-traumàtiques, no, lligades a una situació com la dels fets, no, doncs també ho valorem, etcètera.

Llavors no sempre, no sempre, s'aplica la CBCA, només en determinats casos que els tècnics consideren adients.

Exacte, per això, mm.. clar la CBCA pensa que és una tècnica de credibilitat que es va crear per a testimoni infantil de *nanos* que no tenien coneixements de la sexualitat més enllà de la pròpia situació abusiva, amb *lo* qual, estem parlant de nens, nens petits, potser vuit- deu anys, és a dir, que no tinguin coneixement, que no hagin visualitzat pel·lícules pornogràfiques o que no hagin tingut un primer *novio*, vale, és a dir, no els podem aplicar aquesta tècnica a adolescents, no? Eh, i després clar, s'ha de donar en casos d'abús sexual infantil, no temes de maltractament, i sempre i quan el temps transcorregut entre delicte i aplicació de la CBCA no sigui excessivament llarg perquè el que sabem del funcionament de la memòria és que quan més temps passi, més risc hi ha, primer de pèrdua d'informació i després, d'incorporació d'informació provinent de l'exterior i modificació de la informació que tens. Amb *lo* qual, si ens trobem que he d'avaluar un relat d'uns fets de fa tres anys és molt possible que no siguin exactes.

I, per tant, com deies de la informació que va modificant, és fàcil detectar... elements post- succès per exemple?

El que fem aleshores el que fem és avaluar aspectes més de clínica que no de testimoniatge. És a dir, veure una mica l'evolució. Si per exemple ha tingut seqüeles o no. I després d'aspectes de testimoniatge doncs veiem... mirem una mica si estem parlant d'un menor, eh, altament suggestionable, que... per exemple, que tingui alguna tendència a la fabulació, mirem una mica la consistència de les declaracions, per veure precisament que és el què ha passat [estossega] en tot aquest temps.

Val... Sí. Detecteu algunes deficiències en l'aplicació de la CBCA?

Mm.. Sí... A veure, mm... primer de tot és que no està clar a qui li podem aplicar la CBCA i a qui no. És a dir, perquè inicialment va ser una tècnica que es va crear per avaluar, ja et dic, testimoni infantil d'abusos sexuals. Després els propis autors que creen la tècnica, comencen a extrapol·lar aquesta tècnica a altres situacions o fins i tot a persones adultes, no. Eh, amb lo qual, els límits d'on aplicar-la queden desdibuixats.

Alguns criteris de la pròpia CBCA, vale, com el d'"exactitud informant de detalls mal interpretats", vale. Aquest ítem... aquest criteri, és obvi que no s'ha d'aplicar en menors que no tinguin coneixement sobre la sexualitat; li pots aplicar, per exemple, a persones adultes amb disminució intel·lectual, perquè, probablement i el més sa és que tinguin una vida sexual activa. Amb *lo* qual, aquest criteri, si s'aplica a aquestes persones, l'hem de treure aquest criteri i quina influència té que no apliquem un criteri en la totalitat, no?

El punt de tall del que és creïble i del que no és creïble no està clar. Amb *lo* qual, una vegada tenim les dues valoracions inter- jutges, aquí arriba un criteri de "jo crec que sí- jo crec que no" per aquest criteri, perquè hi ha uns criteris que tenen un pes determinant que uns altres. Hi han criteris que, pràcticament, mai apareixen a les declaracions, vale, per exemple, diria que el de "perdó a l'autor" o... alguns altres relacionats amb la motivació especialment o, per exemple el d'"exactitud informant de detalls mal interpretats", apareixen a un percentatge ínfim de casos. Aleshores, *bueno* hi ha problemes en aquest sentit.

I després, sobretot seria el.. *bueno* no... et puc dir això bàsicament, no, el tema aquest. El punt de tall, especialment, no? Què és creïble i que no. En moltes ocasions, es veuen relats de nens molt petits que pràcticament no tenen llenguatge i que et puntuen en quatre criteris d'una forma fantàstica i evident, no? I altres nens que puntuen en deu, i encara que siguin deu, doncs... Què és creïble i que no és creïble, no? Per això també, hem de tenir en compte que la CBCA com a tècnica no s'aplica sola, no, està englobada dins de la SVA i amb *lo* qual també apliquem el llistat de validesa, vale?

I per aquestes deficiències heu, o sigui... heu agafat d'algun país o algun context diferent al nostre alguna tècnica i l'heu adaptat o...

No el que passa és que, en aquest sentit, no només apliquem la CBCA, no? És a dir, eh... en els casos en que es pot aplicar la CBCA, no, perquè en aquest sentit som bastant puristes amb els casos, perquè, clar, després hem de defensar el nostre informe en el jutjat, amb lo qual ha de ser un informe rigorós, no podem anar aplicant la CBCA així, *en plan alegremente*, sinó que l'apliquem en aquells casos a més que hi ha un relat lliure, perquè molts *nanos*, per edat, per voluntat, perquè no tinguin ganes d'explicar la situació, a vegades fan declaracions de sí- no, sí-no i no amb això no pots treballar, no? No pots ana... fer cap tipus d'anàlisi, aquí.

I... tornant una mica al que m'havies preguntat, clar, nosaltres mirem d'aplicar CBCA, llistat de validesa, analitzem, no, si hi ha motivacions per a incriminar en fals, mirem una mica seqüeles, mirem quina és... com va aparèixer, no, aquesta situació d'abusos, no? És a dir, no és únicament CBCA sinó que fem una anàlisi molt més global.

Vale, vale. Per tant, el que acabes sent és com... o sigui... una anàlisi del cas exhaustiu en que tot depèn del cas, no?

Exacte... Del cas, dels fets, de la declaració... És a dir, cada cas és diferent, no? I en aquest sentit, una mica, les diferents variables del cas també fan que s'intervinguí d'un forma o s'intervinguí de l'altra, no? Eh, en molts casos ens trobem... o per exemple... amb relats que no... que no podem avaluar els relats, no? Aleshores hem d'avaluar també en funció, una mica d'això que et comentava, no, de la part més clínica, de si és compatible o no. Eh, per això no només parlem i fem entrevista amb els menors sinó també amb les persones del voltant, amb els progenitors. Ara, per exemple, aquest dijous, eh, vaig a fer una entrevista a una monitora de guarderia perquè va ser la primera persona que se li va revelar una possible situació abusiva, no, a l'escola bressol... amb lo qual, t'imaginaràs que de relats de fet no hi hagut, no puc valorar gaire cosa. Per això, m'interessa molt parlar amb aquesta persona, per veure una mica per veure quin interrogatori li va fer i a veure si recorda... si és capaç de recordar les paraules exactes de com va sortir, per veure una mica si puc aportar alguna cosa d'informació per aquí.

Vale. Per tant, quines qualitats creus que ha de tenir un tècnic per a poder aconseguir tota aquesta informació?

Bueno, doncs, qualitats... a veure... el que et puc dir és que ha de tenir coneixements de moltes àrees, és a dir, de patologies, vale, coneixements evolutius dels menors, coneixements sobre la memòria, sobre el llenguatge, vale... D'aspectes que han sortit a l'entrevista, no, de l'entrevista cognitiva, de Psicologia del Testimoni, del CBCA i després una mica també, la capacitat d'adaptar-se a les

situacions, no, perquè treballem en un entorn que és judicial i aleshores, malgrat tothom pensa que a nivell judicial tot és molt estricte, no, anem improvisant. De vegades ens trobarem amb un *nano* que no vol parlar o amb una nena de tres anys que quan et veu es posa a plorar, no? i que vol estar amb la mare a dintre de la sala de declaracions. Has de tenir doncs aquesta... aquest marge de maniobra, de poder tirar-te al terra amb ella, a jugar a la pilota abans, coses així que potser no et plantejes... O per exemple, decidir no prendre declaració a un menor i convèncer al jutge de que la posposi dues setmanes i et doni temps a poder treballar amb aquest menor, no? En aquest sentit, flexibilitat.

Vale. Doncs crec que de l'entrevista, m'has contestat tot, el que passa que m'agradaria també saber una mica que en penses del plantejament del meu treball i si em pots assessorar en alguna cosa que vegis que no està...

(Opinió sobre el plantejament del treball explicat abans de d'iniciar de l'entrevista, agraïment i oferiment d'enviar el treball definitiu)

ANNEX 1.3. CRITERIS SVA- CBCA

Característiques psicològiques	1. <i>Adequació del llenguatge i el coneixement</i> 2. <i>Adequació de l'afecte.</i> 3. <i>Suceptibilitat al a suggestió.</i>
Característiques de l'entrevista	4. <i>Preguntes suggestives, directives o coactives.</i> 5. <i>Adequació global de l'entrevista.</i>
Motivacions per informar en fals	6. <i>Motius per a informar.</i> 7. <i>Context de revelació original.</i> 8. <i>Pressions per a informar en fals.</i>
Qüestions d'investigació	9. <i>Consistència amb les lleis naturals.</i> 10. <i>Consistència amb altres declaracions.</i> 11. <i>Consistència amb altres evidències.</i>

Llistat de validesa de les declaracions (SVA). Font: Juárez (2004)

Característiques generals	1. <i>Estructura lògica.</i> 2. <i>Producció no estructurada.</i> 3. <i>Quantitat de detalls.</i>
Criteris específics	4. <i>Engranatge contextual.</i> 5. <i>Descripció d'interaccions.</i> 6. <i>Reproducció de converses..</i> 7. <i>Complicacions inesperades durant l'esdeveniment.</i>
Peculiaritats del contingut	8. <i>Detalls poc usuals.</i> 9. <i>Detalls superflus.</i> 10. <i>Detalls mal interpretats.</i> 11. <i>Associacions externes relacionades.</i> 12. <i>Estat mental subjectiu.</i> 13. <i>Atribucions a l'estat mental de l'agressor.</i>
Continguts referents a la motivació	14. <i>Correccions espontànies.</i> 15. <i>Admissió de manca de memòria.</i> 16. <i>Dubtes sobre el propi testimoni.</i> 17. <i>Auto- desaprovació.</i> 18. <i>Perdó de l'acusat.</i>
Elements específics	19. <i>Detalls característics.</i>

Criteris de valoració de la credibilitat del relat del CBCA Font: Juárez (2004)

ANNEX 2. METODOLOGIA

ANNEX 2.1. FOTOGRAFES I DESCRIPCIÓ DEL VÍDEO

El vídeo complet s'adjunta en format DVD al final d'aquest annex.

En aquest vídeo es podia veure un parc on hi havia dos bancs, un a l'esquerra i un altre a la dreta de la imatge. Al mig, hi havia un gronxador rodó on els nens podien donar voltes. Aquest parc era de sorra i tenia un gran volum d'arbres al voltant. L'escena s'iniciava amb un jove assegut en el banc de la dreta, mirant un telèfon mòbil. Seguidament entraven a la imatge una dona gran amb una nena. La dona i la nena es dirigien al banc de l'esquerra, la nena deixava la motxilla que portava i anava a jugar al gronxador. La dona, al seu torn, seia al banc deixant la bossa que portava al seu costat dret. Mentre la nena jugava, apareixia un altre jove que, en primer lloc, es dirigia cap al primer jove. Mentre parlaven, la nena tornava al banc on hi havia la dona gran i de la seva motxilla, treia un llibre que es posava a llegir. El segon jove, després de parlar amb el primer jove animadament es va dirigir cap a la dona i la nena. Allà, va parlar amb elles una estona fins que, dissimuladament, va prendre la bossa de la dona gran i va marxar, acomiadant-se d'elles. Val a dir que durant el desenvolupament d'aquests fets passaven una dona i un home pel mig de l'escena sense aturar-se.

ANNEX 2.1. MODEL D'AUTORITZACIÓ PARENTAL PER A LA PARTICIPACIÓ DELS MENORS EN LA RECERCA

Document d'autorització per a participar a l'estudi: "El rapport com a fase clau en l'entrevista cognitiva a menors. Un estudi sobre l'obtenció i la valoració del testimoni infantil".

Em dirigeixo a vostès per a sol·licitar la participació dels seus fills en la realització d'un estudi sobre el testimoni infantil. Sóc estudiant del Grau de Criminologia a la Universitat Autònoma de Barcelona i aquest estudi és part del meu Projecte Final de Grau, el qual està focalitzat en l'obtenció i la valoració dels discursos dels menors.

Per a la realització d'aquest estudi es requereix la participació d'alumnes de diverses edats, als quals se'ls passarà un vídeo en el que es pot veure un furt. Posteriorment, i en una entrevista individual que, per a la seva millor valoració, haurà de ser enregistrada (en veu) els menors hauran d'explicar el que recordin del fragment visionat.

El visionat del fragment es durà a terme en horari escolar, amb el coneixement del Centre escolar, sense que interrompi les activitats lectives dels menors i s'estendrà uns 5 minuts. Una vegada els alumnes hagin vist el fragment de la pel·lícula haurà de passar un mínim de dos dies per a poder realitzar l'entrevista, la qual també es realitzarà en horari escolar sense interferir en les seves activitats. En aquesta, es demanarà als menors que expliquin el que van veure per poder comprovar quina quantitat d'informació recorden.

La participació és totalment voluntària, confidencial i anònima. En cas de poder comptar amb la seva participació voldria fer constar que l'enregistrament de les entrevistes s'utilitzarà exclusivament per a l'anàlisi de la informació aportada pels menors i amb finalitat científica.

La participació dels menors en l'estudi comporta doncs:

- El visionat d'un vídeo sobre un furt de 2 minuts i mig.
- La realització d'una entrevista personal amb una duració de com a màxim una hora.

Una vegada l'estudi hagi conclòs i el treball hagi estat presentat davant del Tribunal examinador, el treball podrà ser facilitat a les famílies per a que aquestes puguin accedir a les conclusions a les que s'ha arribat gràcies a la participació dels seus fills.

Per a qualsevol aclariment, poden posar-se en contacte amb mi, Esther de la Encarnación Ordóñez, a través del telèfon 678757334 o de la direcció de correu electrònic: esther.delaencarnacion.ordonez@gmail.com.

Moltes gràcies per la seva col·laboració.

Cordialment,

Esther de la Encarnación Ordóñez.

Document d'autorització per a participar a l'estudi: "El rapport com a fase clau en l'entrevista cognitiva a menors. Un estudi sobre l'obtenció i la valoració del testimoni infantil".

Família.....
.....

El Sr/Sra amb DNI
..... autoritza la participació del seu fill
..... a l'estudi *El rapport com a fase clau en l'entrevista cognitiva a menors. Un estudi sobre l'obtenció i la valoració del testimoni infantil* realitzat per l'estudiant de Criminologia Esther de la Encarnación Ordóñez i permet l'enregistrament per veu de l'entrevista al seu fill, entenent que només s'utilitzarà amb finalitat científica.

Signatura

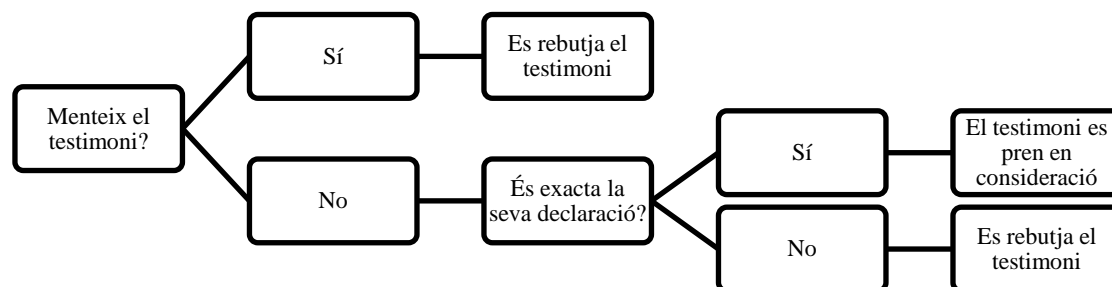
....., a dede 2014.

ANNEX 2.3. MODEL DE QÜESTIONARI DE CODIFICACIÓ DE LES ENTREVISTES COGNITIVES

OBTENCIÓ DEL TESTIMONI

Entrevista cognitiva		Rapport			Sense rapport	
Principis	Similitud entre el succés i l'entrevista	Entorn similar			Entorn diferent	
	Recuperació enfocada	Ajut de l'entrevistador			Sense ajuda de l'entrevistador	
	Recuperació amplia	Múltiples intents de record d'un episodi específic			Cap o pocs intents de record d'un episodi específic	
	Interrogatori compatible amb el testimoni	Adaptació a les característiques del menor			Sense adaptació a les característiques del menor	
Tècniques d'obtenció del testimoni		Record lliure	Reinstauració mental de contextos		Record dels esdeveniments en diversos ordres temporals	Canvi de perspectiva
Tipus d'enunciat		Introdutori	No substantiu	Amb anclatge temporal	Facilitador	Amb referències emocionals positives
		Amb referències emocionals negatives	Invitacions	Directiu	Conductiu	Suggestiu

VALORACIÓ DEL TESTIMONI

ADQUISICIÓ DEL RECORD

Factors de l'esdeveniment	Condicions físiques	Temps	(Duració del vídeo)		
		Il·luminació	Adequada	Poc adequada	
		Distància	Curta	Mitja	Llarga
	Característiques	Tipus d'esdeveniment	Violent		No violent
		Tipus d'informació	Informació central		Informació perifèrica
Factors del testimoni	Variables físiques	Edat	3 anys	8 anys	13 anys
		Característiques perceptives	Visió		Audició
		Activació fisiològica	No		Sí
		Sexe	Nen		Nena
	Variables cognitives	Estratègies de memòria	No fa servir		Fa servir
		Habilitat per a recordar	Pobre	Bona	Molt bona
		Atenció (focalitzada o no)	Focalitzada		No focalitzada
		Activació emocional	No		Sí
		Estereotips	No		Sí
		Confiança	Es mostra segur		Es mostra insegur

RETENCIÓ DEL RECORD

Quantitat d'informació retinguda	Fet delictiu	50% informació perifèrica	100% de la informació
----------------------------------	--------------	---------------------------	-----------------------

RECUPERACIÓ DEL RECORD

Factors que influeixen en la valoració de l'exactitud	Tipus de prova	Record lliure	Preguntes obertes	Alternatives múltiples
	Interval d'avaluació	Menys de 2 dies	2 dies	Més de tres dies
	Informació post- succés	Absent		Present
	Recuperació múltiple	No		Sí
	Errors d'exactitud	Errors de comissió		Errors d'omissió
	Confiança	Absent		Present

CREDIBILITAT

Mentida		Absent		Present	
Falsejació		Absent		Present	
Contingut del discurs	Característiques generals	Estructura lògica	Absent	Present	Molt important
		Producció no estructurada	Absent	Present	Molt important
		Quantitat de detalls	Absent	Present	Molt important
	Criteris específics	Engranatge contextual	Absent	Present	Molt important
		Descripció d'interaccions	Absent	Present	Molt important
		Reproducció de converses	Absent	Present	Molt important
		Complicacions inesperades durant l'esdeveniment	Absent	Present	Molt important
	Peculiaritats del contingut	Detalls poc usuals	Absent	Present	Molt important
		Detalls superflus	Absent	Present	Molt important
		Detalls mal interpretats	Absent	Present	Molt important
		Associacions externes relacionades	Absent	Present	Molt important
		Estat mental subjectiu	Absent	Present	Molt important
		Atribucions a l'estat mental de l'agressor	Absent	Present	Molt important
	Continguts referents a la motivació	Correccions espontànies	Absent	Present	Molt important
		Admissió de manca de memòria	Absent	Present	Molt important
		Dubtes sobre el propi testimoni	Absent	Present	Molt important
		Auto-desaprovació	Absent	Present	Molt important
		Perdó de l'acusat	Absent	Present	Molt important
	Elements específics	Detalls característics	Absent	Present	Molt important

ANNEX 3. RESULTATS DE LA RECERCA

ANNEX 3.1. CODIFICACIÓ ENTREVISTES

En referència al **nivell d'obtenció del testimoni**, la categorització del relats dels menors atendria diferents variables:

En primer lloc, pel que fa els principis de l'entrevista cognitiva:

- **Recuperació enfocada:**

Entrevistadora: "Qui hi havia?"

R1: "Un nen i una nena".

(...)

Entrevistadora: "I què feien?"

R1: "Jugar".

(Entrevista R1)

"Estàs preparat per explicar-me el que vas veure en aquest vídeo?"
(Entrevistadora)

- **Recuperació amplia:**

[la menor parla sobre el que va fer el cap de setmana anterior] ... "Ir al parque de atracciones... saltar en las colchonetas...y la Paula se subió a una blanca y yo lila con el tito y la Paula con la mama y con el papa... Yo me subí a un caballito... iba al lado de la Leire y la Paula"... (Entrevistada R1)

[parlant del llibre que s'estava llegint] ..."tracta de que uns nens que juguen a futbol van a la neu a practicar perquè ja ha acabat la primera volta del torneig"... (Entrevistat R2)

[explicant el que va fer durant Setmana Santa] ... "la setmana d'abans de Setmana Santa me'n vaig anar a Anglaterra amb el Col·legi (...), vaig estar en una família d'acollida, que em va tractar molt bé, vaig tornar el dissabte abans del Dilluns de Pasqua, després el diumenge vaig estar avançant feina, el dilluns vaig anar a donar a casa de la meva àvia, que es va morir quan jo tenia sis anys, a fer la Mona i el dimarts ja vaig començar el cole". (Entrevistada R3)

"I jo vaig pujar a un avió volant així (...) Abans que jo pujava en la nieve (...) a jugar a bolas de nieve y tirar" (Entrevistat RAnen)

Respecte les tècniques d'obtenció del testimoni:

- **Record lliure:**

[sobre els fets del vídeo] "primer la imatge estava en un parc on hi havia dos bancs i una cosa per jugar pels nens que donava voltes. En un banc hi havia un home assentat que tenia pinta d'estar trist. Després, més tard, va arribar una àvia amb la seva néta i va anar a assentar-se a l'altre banc (...) Després es va aixecar, va anar al costat de l'àvia i de la néta i va fer que era molt amistós i no sé què mentre li robava el bolso" (Entrevistada R3)

- **Reinstauració mental de contextos**

[responent a la pregunta de si se'n recordava on havia vist el vídeo] "aquí" (Entrevistada C1)

"On estàvem quan vam veure el vídeo? (...) I amb qui estaves?" (Entrevistadora a R1)

"A veure, pensem. Imagina't el parc, com l'altre dia, imagina't el vídeo, hi havia un parc, un banc, un altre banc, un nen, una nena... recordes alguna cosa més?" (Entrevistadora a RBnen)

Finalment, pel que fa els tipus d'enunciats:

- **Facilitadors, invitació:**

[a l'entrevistada R3] "...m'expliquis el que recordis (...) com ho recordes i tot, tot, el que recordes (...) explicaràs tot el que vulguis i després si no he entès alguna cosa et faré alguna pregunta" (Entrevistadora)

[a l'entrevistat R2] "imagina't que jo no he vist el vídeo (...) com m'ho explicaries?" (Entrevistadora)

"Pues tenemos que hablar de aquel vídeo, ¿vale? (...) A ver, explícame" (Entrevistadora a RAnen)

Pel que fa l'establiment del *rapport*:

- **Verbal:**

[a l'entrevistada R1 com a resposta d'una afirmació] "apa! explica'm, explica'm. M'agrada molt que m'expliquis". (Entrevistadora)

[a l'entrevistat R2] "vull que ens coneixem una mica millor (...) vull que m'expliquis com et dius, què fas, amb qui vius (...) a veure, explica'm..." (Entrevistadora)

- **No verbal:**

[a l'entrevistada R1, com a resposta a la seva afirmació sobre que li agrada pintar] "que vols pintar una estona? (...) Mira, et deixo el meu estoig per a què facis servir el que vulguis, tot, tot el que vulguis". (Entrevistador)

En el segon nivell d'anàlisi, la **valoració del testimoni**, els relats dels menors s'han codificat atenent a les variables de credibilitat i d'exactitud:

En primer lloc, pel que fa la credibilitat s'han pogut codificar fragments referents a:

- **Estratègia de recuperació:**

[utilització de l'estratègia d'alternatives múltiples amb l'entrevistada R1] "i te'n recordes com era el nen o la nena (...) era de dia o de nit?" (Entrevistadora)

[Fent referència al nen i la nena que diu que apareixien al vídeo] "¿Jugaban juntos o separados?" (Entrevistadora a SBnena)

- **Elements post- succès:**

[explicant perquè havia dibuixat trist a un dels personatges] ... "perquè li havien pres el bolso (...) el tenia al banc i li van prendre..." (Entrevistada RBnena)

- **Errors:**

[sobre el jove assegut al banc] "estava llegint un diari" (Entrevistat S2)

[sobre els dos nois que apareixen a l'escena] "uns nois de negre van anar, es van assentar al banc que estava molt a prop d'allà..." (Entrevistat R2)

"Hi havia un tobogan" (Entrevistat RAnen)

"Uns *columpis*" (Entrevistada SAnena)

ANNEX 3.2. RESULTATS SOBRE L'EXACTITUD DEL TESTIMONI

Per la manca de relació directa amb l'objecte d'estudi els resultats que s'exposen a continuació van ser eliminats de l'informe final de la recerca. No obstant, com dèiem, aquests esdevenen interessants com a complement als resultats referents a la recuperació del record.

En primer lloc, pel que fa l'**adquisició** i concretament, en el cas de les *variables de l'esdeveniment* es van intentar tenir un control màxim sobre aquestes per a que les condicions d'adquisició del record fossin les mateixes per a tots els menors. Així doncs, el temps de retenció (2,30 minuts), la il·luminació (bona), la distància (curta) i el tipus d'esdeveniment (no violent) va ser igual per a tots.

Pel que fa les *variables del testimoni*, en l'anàlisi quantitatiu es tenen en compte variables com l'edat, les habilitats per recordar i el nivell d'atenció, les quals han pogut ser observades durant les entrevistes cognitives amb els menors. D'aquesta manera, es descarten altres variables que apareixien al marc teòric com les característiques perceptives, l'activació fisiològica, les estratègies de memòria, l'activació emocional, els estereotips o el nivell de confiança per manca de relació amb l'objectiu central de la recerca.

En primer lloc, pel que fa la relació entre l'edat i les *habilitats per recordar*, es posa de manifest que mentre que la mostra de menors de 3 anys té una habilitat pobre, en el cas dels menors de 8 i 13 anys, l'habilitat és bona o molt bona. En segon lloc, en referència a la relació entre l'edat i el *nivell d'atenció*, el grup de menors de 3 anys divergeix de la resta de la mostra doncs mentre els menors de 3 anys mostraven una atenció no focalitzada i es distreien amb facilitat, en els altres grups, l'atenció va estar focalitzada en l'acció del vídeo.

En segon lloc, en relació a la **retenció del record**, la primera variable a tenir en compte és la *quantitat del record*. A partir de l'entrevista breu inicial es va classificar la quantitat del record adquirit en tres categories: fet delictiu, 50% de la informació i 100% de la informació.

Les dades recollides entorn aquesta variable mostren que, en relació amb l'edat, les nenes de 3 anys van adquirir només el 50% de la informació (informació perifèrica) i la resta van adquirir el 100% de la informació (record central i perifèric). D'aquesta manera cap menor és adquireix exclusivament el record delictiu (record central). En aquest punt, val a dir que les menors de tres anys no van adonar-se del fet delictiu, de manera que el principal estímul no va poder ser adquirit i codificat. Així, només van quedar-se amb informació de dos dels personatges del vídeo: del jove autor del furt i de la nena. Aquesta informació esdevé fonamental per entendre l'obtenció del testimoni d'aquestes menors doncs serà impossible que aquestes puguin informar sobre el furt.

Finalment, per acabar amb el nivell de creació del record cal atendre a la variable *interval de retenció*. En aquest cas es fa referència al temps que va transcórrer entre l'adquisició i codificació del record fins el moment de recuperació, és a dir, fins a l'entrevista cognitiva. En aquest cas, el temps de retenció va ser de dos dies per a les menors de 3 anys i de tres dies per als menors de 8 i 13 anys.

Els resultats en aquest nivell del segon bloc d'entrevistes recolzen la idea de les dificultats dels menors per adquirir tota la informació i la manca d'atenció.

ANNEX 3.3. QUADRE- RESUM DELS RESULTATS DEL PRIMER BLOC

			3 ANYS		8 ANYS		13 ANYS	
			RAPPORT	SENSE RAPPORT	RAPPORT	SENSE RAPPORT	RAPPORT	SENSE RAPPORT
OBTENCIÓ DEL TESTIMONI	ENTREVISTA COGNITIVA	PRINCIPIS DE L'ENTREVISTA	- Similitud succès i entrevista -Recuperació enfocada -Recuperació amplia (neutres) -Interrogatori compatible	-Recuperació amplia (fet) - Similitud succès i entrevista	-Recuperació enfocada -Recuperació amplia (neutres) -Interrogatori compatible	-Recuperació amplia (fet) -Interrogatori compatible	-Recuperació enfocada -Recuperació amplia (neutres) -Interrogatori compatible	-Recuperació amplia (fet) -Interrogatori compatible
		TÈCNICA D'OBTENCIÓ	-Reinstauració mental de contextos		-Record lliure			
		TIPUS D'ENUNCIATS	-No suggestius o directius					
	ESTABLIMENT DEL RAPPORT	VERBAL	-Relat d'experiències prèvies -Relat de temes personals	-	-Relat d'experiències prèvies -Relat de temes personals	-	-Relat d'experiències prèvies -Relat de temes personals	-
		NO VERBAL	-Dibuix -Joc -Mostres d'afecte	-	-No necessari	-	-No necessari	-

VALORACIÓ DEL TESTIMONI	CREDIBILITAT	FACTORS COGNITIUS	-Edat -Habilitats lingüístiques limitades -Comprensió limitada	-No valorables més enllà de l'edat	-Edat -Habilitats lingüístiques bones -Comprensió bona	-No valorables més enllà de l'edat	-Edat -Habilitats lingüístiques molt bones -Comprensió molt bona	-No valorables més enllà de l'edat	
		FACTORS MOTIVACIONS	-No hi ha errors de credibilitat en el discurs	-No valorables	-No hi ha errors de credibilitat en el discurs	-No valorables	-No hi ha errors de credibilitat en el discurs	-No valorables	
	ADQUISICIÓ DEL RECORD	FACTORS DE L'ESDEVENIMENT	-Idèntics per a tots els menors						
		FACTORS DEL SUBJECTE	-Edat -Habilitats de record molt limitades -Atenció no focalitzada			-Edat -Habilitats de record bones -Atenció més focalitzada		-Edat -Habilitats de record molt bones -Atenció molt focalitzada	
	RETENCIÓ DEL RECORD	OBLIT	-Dos dies per evitar-lo i facilitar la recuperació			-Tres dies per evitar-lo i facilitar la recuperació			
	RECUPERACIÓ DEL RECORD	ESTRATÈGIA DE RECUPERACIÓ	-Alternatives múltiples			-Preguntes obertes			
		ELEMENTS POST-SUCCÉS	-No apareixen en el discurs dels menors						
		CONFIANÇA	-No hi ha diferències significatives						
		RECUPERACIÓ MÚLTIPLE	-No valorable: es desconeix si els menors han intentat recuperar el record amb anterioritat a l'entrevista cognitiva						
		INTERVAL D'AVALUACIÓ	-Dos dies			-Tres dies			
		ERRORS	-D'omissió			-De comissió		-Absents	
		SUGGESTIÓ	-S'ha evitat i no es valorable la influència de la suggestió en els menors						